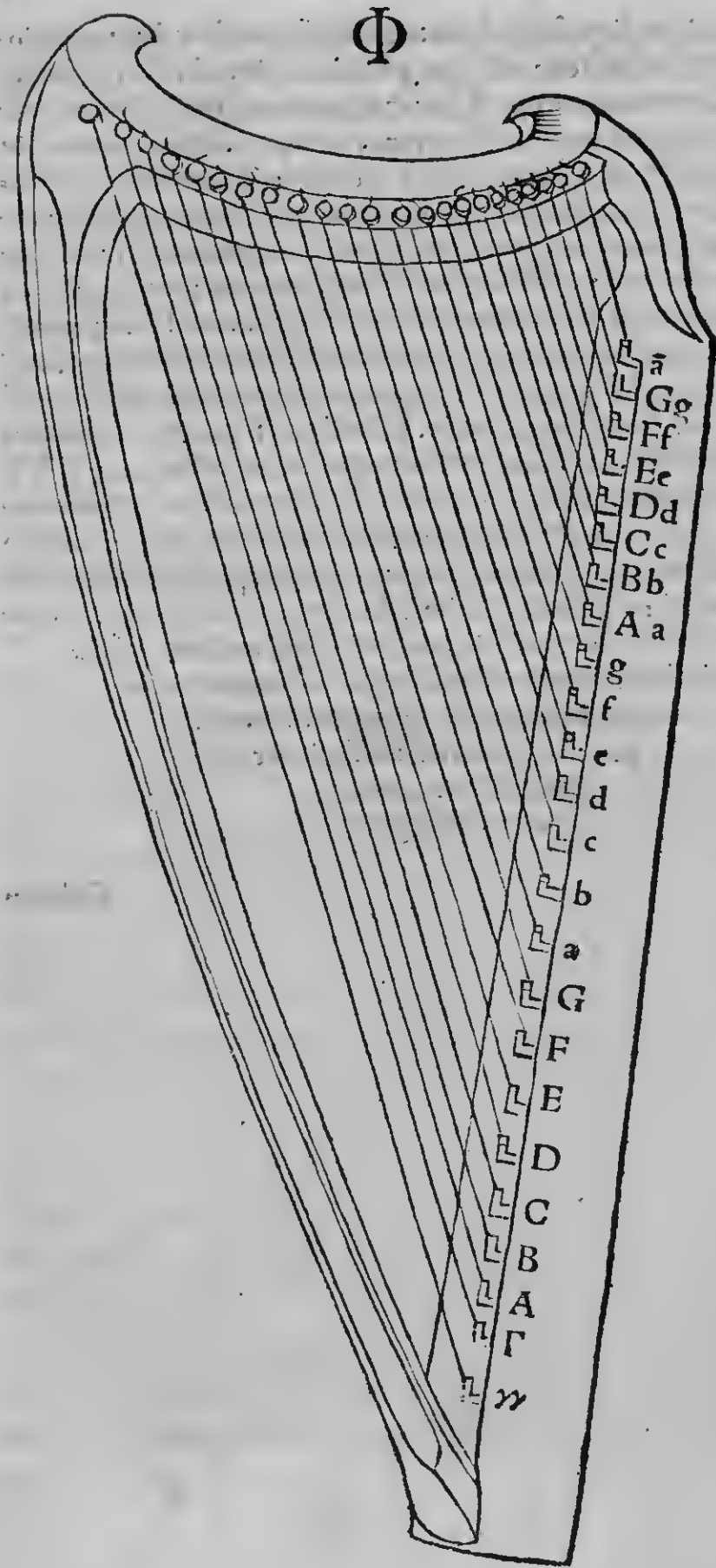

Φ

Citharæ for-
ma 24. chor-
dis, quæ in
diatono ad
eū modū or-
dine succe-
dūt, quo uis-
demus unā
cam in mo-
no chordo
identidē ad-
fectionū ra-
tionem mi-
norem fieri
chordam.

Qua

Qua in re Lector frustra expectabit, quā uidit præcedente capite in uni-
us chordæ diuisione, spaciorum rationem. Causa est, quod hic multæ sunt
chordæ, nec crassitudinis, nec longitudinis unius. Proinde hoc consyder-
ret, quātum illi rationi forte defuerit, id facile suppletum iri per hoc, quod
chordæ omnes intendi remittiq; possunt. Porro ad ueram Musicen perdi-
scendam uix aliud instrumentum æque iuuat, atq; ipsa Cithara, quod &
uisum. Diuo Seuerino, qui de eius chordis in uetoribusq; tā accurate scri-
pserit. Quod autem in tam raro usu ea hodie est, cum difficultatem eius ar-
bitror in causa esse, tum quod uulgus magis amat clamosa, minusq; artis
habentia. Atqui doctum hominē, qui populi plausum non curat, sed do-
ctorum hominum de se iudicium expectat, potissimum uero huius artis
professorē decere in primis existimo, ut pro uera ac perpetua laude acqui-
renda, addat & laborem. Sed de Cithara satis.

Parasceue ad sequentis libri com- mentationem, Caput XXI.

Cum iam hunc librum, extrema adiecta manu, ad umbilicum usq;
deduxissem, quod antea me facturum citius promiseram, ecce in-
sperato, quod multis quidē annis desiderauimus, nec tamen unq;
assequi potuimus, opera ac industria D. Bartolemai Libys ami-
ci nostri summi, uenit in manus nostras Franchini illud de Harmonia in-
strumentorum musicorum opus (ita enim inscripsit) nuncq; in his regio-
nibus mihi, quod equidem sciam, uisum. Quod ex eius quidem uiri lucu-
brationibus ultimū existimo. Anno enim à Christi natali M. D. XVIII.
Ioanni Grolerio Lugdunensi, qui Francisci Francorum Regis Questor-
em tum Mediolani agebat, eos labores dedicauit, cum actiue Musices o-
pus annis plus uiginti antea in lucem dedisset, gauisus eram hercules ma-
gis quā dicere uel ausim uel queam, speraram enim authorum aliquot,
præcipue Græcorum, locos, qui animum meum multis annis sollicitum
habuerant, atq; adeo mire torserāt, erutos ab eo a tq; discussos, maxime ue-
ro id sperabam, cum primum caput legerem, ubi ipsius opera ait Bryenni-
um, Baccheum, Aristidem, Quintilianum, ac Ptolemæum Græco in La-
tinum conuersos sermonem. Cœpi reuoluere studiosius, uideoq; solitam
in eo uiro diligentiam, maxime in eis quæ Boethius tractat in tribus mo-
dulā digeneribus per 5. tetrachorda. Item de proportionibus ac propor-
tionalitatibus (ita enim nunc omnes appellant) tandem ultimo eius ope-
ris libro de Modis musicis operosam illam tractationē aggreditur. Tum
uero cupidus sperabam me Franchinum sibi similem inuenturum, quippe
qui aliquid

qui aliquid præter Boëthiū, ex tot claris authoribus lectū ac scitū dignū proderet, at qui uoti mei nequaquam compos factus sum. Et legit ille quæ apud Apuleium 4. Floridorū de Antigenida sunt uerba, item quæ apud Martianum Capellam, Platonem, Lucianum, Athenæum, & Porphyrio nem, quantum conijcio legisse nō uidetur, neq; enim eos locos quos libro sequere tractabimus usq; citat, quod equidem ammiratus sum uehementer. Platonē quidem aliquoties citat, at non ijs locis, quibus lector torqueatur, quemadmodum is est libro 3. de Rep. de sex Modorum principibus, quem in Lydio postea referemus. Profecto quæ in eo Frāchini libro sunt extra Boëthium (dicam absque felle & inuidia, nam uiro summē faueo). Verba sunt ex uarijs commentarijs sedula lectione coaceruata, sed rem nihil adiuuantia. Quemadmodū cōparatio illa quatuor Modorū ad 4. cōplexiones, colores & pedes poëticos, tribus alijs Modis exulantibus præter meritum. Quam mallem illum ingenue factum, uel horum Modorum discrimina se nō nosse, uel Aristoxenia esse paradoxa, cuius authoris opinioniones & Boëthium & Ptolemæum, huius disciplinæ proceres, irrississe, abiessisse, explosisse. Ipse Hercules Frāchinus de octo uulgatis Modis nō minus quā uulgus dubitauit. In hoc enim libro, laborum suorum ultimo Hypomixolydium non est ausus nominare, quem libro 1. Practices cap. 8. & 14. utiq; nominauit, sed aliorum, inquit, imitatione. Verū si non licet repetere diapason species, id enim impeditenti ipse hoc ultimo operi adferre uisus est, ne hypermixolydius quidē *πυγμαλίων τοῦ ἑννῆμα* erit Modus, cum eius diapason sit prorsus Hypodorij, ut sequenti libro ostendemus. At in hoc opere Franchinus, omisso Hypomixolydio, qui cum Dorio eandem habet octauam, & noster octauus est, Hypermixolydium cōmemorat, scilicet, ut cum uulgata omnium opinione octonarium modorum numerū colligat ac auctoritate sua firmet. Cum reuera, ut septē duntaxat sunt diapason species, ita septem tātum ad eam formam sunt Modi, quos adhuc seruat Ecclesia, cum octauo, qui primi Modi habet inuersum systema, quemadmodum libro sequente dicturi sumus. Septem itaq; Boëthij Modis, Hypodorio, Hypophrygio, Hypolydio, Dorio, Phrygio, Lydio, ac Mixolydio, & uni Ptolemæi Hypermixolydio, Aristoxenum ait Franchinus, quinq; hos adiecisse modos: Hypoiaistiū, Hypoæoliū, Iastium, Æolium ac Hyperiaistium, atque ita tredecim effectos, sed in his quinq; autoritate Bryennij, reiectis, cum Hypomixolydij nomen non inueniret, ignorans eundem esse cum Aristoxeni Hyperiaistio, cōfugit ad Ptolemæi Hypermixolydiū, ut sic saltem pulchellus ille octonarius Modorum numerus non periret. Verum de his Lector nostrū iudicium suo audiet loco. Nunc Franchini ex eodem, quem diximus, libro, uerba subiiciamus, ut lector ipse dispiciat huius uiri de Modis iudicium, postq; enim

de se

de septem Boëthij, ac octauo Ptolemæi Modis diapason species numerasset, continuo hæc subnectit. Hos tantum octo Modos posteritas noscitur celebrasse, quoniam in gyrum ducti immutabilis & perfecti quindecim chordarum systematis integram diatonice cōprehendunt extensionem, quo fit ut reliquos quinq; Modos, quos Aristoxenus commemorat, Hypoiaistium, Hypoæoliū, Iastium, Æolium & Hyperiaistium, ad sensibilem pleniet integri systematis harmoniā inutileis (ut Briyncij uerbis utar) uanam solum Harmoniæ demonstrationē afferentes existimauerint. Sed hos quidem Modos Martianus quindecim numerat, quos secundo Institutionum diuinarum & humanarum rerum Cassiodorus ita disposuit, ut singulorum constitutiones à se inuicem sola semitonij intensione remissio onē uel superentur. At cum unaquaq; constitutio diapason æquisonantiā duodecim semitonij secundum Aristoxenū perficiat, duo ipsi acutiores Modi Hyperæolius & hyperlydius & diminuti sunt, quippe qui in pleno quindecim chordarum systemate diapason non uidetur implere, & superflui comperiuntur. Nam duobus semitonij ipsum disdiapason systema superuadunt. Verum cum hæc auditui perceptū, difficultia uideantur, ut præ oculis discantibus appareant, diagrammatis dimētionem hoc ordine subiiciamus:

Hæc ille.

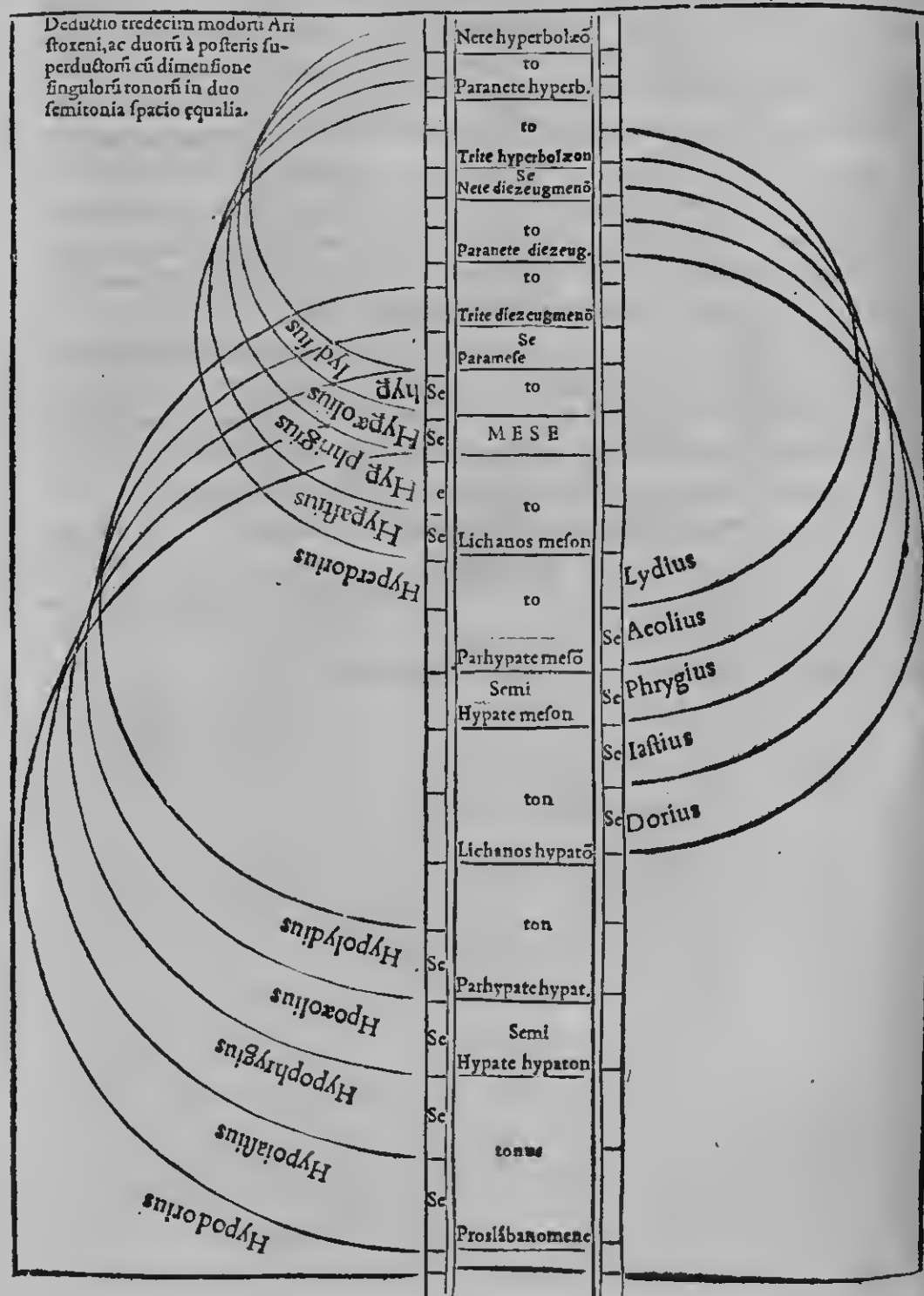
F

Typus

Dodecachordi

Typus xv Modorū Mar. Capellæ

secundum Franchini opinionem.

Hæc

Hæc Franchinus. Qua in tractatione planè ostendit se nihil certi adferre potuisse, ut lectori difficultatem hanc luculētis aperiret rationibus, quoniam nomina ita cōfundit, ut altera pro alteris usurpet, nūc Bryennij auctoritate quinque Aristoxeni Modos inutiles uocās, nūc Martiani Cappelle duos & superfluos & diminutos taxās. Cū enim Aristoxeni tresdecim enumerasset Modos, hoc est octo, quos ipse ait omnē antiquitatē celebrasse, Hypodorian, Hypophrygium, Hypolydium, Dorium, Phrygiū, Lydium, Mixolydium, ac Hypermixolydium, et quinque, quos ipsum Aristoxenum adieciisse dicit, Hypoiaftium, Hypoæolium, Iaftium, Aoliū, & Hyperiaftium, denique duos à posteris adiectos, Hyperæolium & Hyperlydiū (Hyperlydium omnes legūt, nos hyperphrygium, sed id postea explicabitur) quos & diminutos esse, & superfluos probat. Mox in typo, quem hic adposuimus, non hos Aristoxeni XIII Modos & duos superductos, sed Capellæ XV enumerat, etiam si titulum de Aristoxeni & duobus adiectis Modis præscripserit deductionem. Quod Lector inde colligere poterit, quoniam apud Capellam princeps Mixolydus non est, neque Ptholemaei Hypermixolydus, sed neque noster hypomixolydus. Apud Aristoxenū uero quinque de Martiani numero defunt Modi, nempe omnes cum τὰ ὀκτώ compositi, excepto uno Hyperiaftio, qui est noster octauus Hypomixolydus, pro quo Martianus Hypermixolydiū Ptholemaei neglexit. Duo igitur Modorum nomina de numero Aristoxeni omittit Capella, Myxolydium & Hypermixolydium. Aristoxenus autem quinque de Martiani numero, ut diximus. Quare non oportebat, proposito Aristoxeni Modorū numero, Martiani continuo adijcere in typo numerum, cum in tot discō uenirent. Quod ingens argumentum est Franchinum, quæ apud auctores tam frequentia uiderit, nec ipse explicare potuerit, ne ignorantia præterisse tam uulgata uideretur, rem propè deploratam, & quam nemo in posterū intellecturus esset, ut cuncti Lectori indicasse satis esse ratum. Alioquin quæ est diligentia, nō taciturnū fuisse certū habeo, neque negotiū, si modo intellexisset, neglecturū. Sed nos altero uolumine, Deo fauente, ostendere conabimur hanc oēm difficultatē non tā ex re ortā, atque ex multiplici nominum appellatione, plura enim q̄ 20. sunt horū Modorū nomina quibus septē diapaſon species adpellāt. Aristoxeni tñ nomenclaturā potissimū imitabimur, quæ qd ad Modos attinet, nobiscū nō pugnat. Sed neque cū Boethio, etiā si in alijs inter eos nō cōuenit. Porro neque Franchinus, neque Capella, meo qdē iudicatu, Aristoxenum intellexisse uidēt. Cassiodori aut cōstitutio in totū cū Boethio pugnat, ut eqdē miror Franchinū, optimū Boethianę eruditio nis assertorē, eā rep̄hēdere nō ausum. Sed et nos, qñ huiusce negotij fundamēta nondū iecimus, multis uerbis eā resellere nō duximus faciundū, lucidiora omnia facturi, posteaq̄ serio, & ex nostra opinione hæc tractare cepimus. Hoc interim Lectorē serio admonemus, Quāuis ingentē nominū coaceruationē nihil mutare de Modorū natura. Nec fieri posse ullo pacto

ut plures reuera sint Modi q̄ diapason species, quōcūq̄. n. instituat Harmonia, necessario in has septē diapason incidet species, Hic cardo est, hęc sūma totius negocij. Ideoq̄ nomina nō turbēt nos, manet certē, manet inq̄ rerū immutabilis ordo in infinitū multiplicatis nōibus. Vnde haud immerito, idē Frāchinus arguit, cū alia tam argute tractauerit, sedulaq̄ cura adiuuerit, hęc nō animaduertisse. Neq̄. n. ipsum latuit diuisio Arithmetica Harmonicaq̄ in diapason speciebus, q̄ppe quā ipse in prioribus opibus docuerit. Sed illud quoq̄ rephensione dignū, qd cū uulgo quatuor finaleis ponit clauēis in septē diapason modulis, reiectis tribus, cū una dūtaxat h̄ reijciēda esset. Verū enim uero, qñq̄ dē Franchinus Martianū Capellā citat aucthorē, omisisse eius uerbis, ea hic subiungere placuit, ut lectori integrū hac de re sit iudiciū, simulq̄ uideat q̄ bene, imō q̄ male Cassiodorus ea ad hāc, quā Frāchinus descripsit formā adaptauerit. Tropi uero sūt (inquit Martian⁹) 15. Sed p̄cipales 5. q̄bus bini coherēt. Lydius, cui adherēt ὑπὸ λυδίου et ὑπὸ λυδίου. Secundus Iastius, cui sociat, ὑποιαστίου & ὑπὸ ἰαστίου. Itē Acolius, cū ὑποακλίου et ὑπὸ ακλίου. Quartus Phrygius cū duob⁹, ὑποφρυγίου et ὑπὸ φρυγίου. Quintus Dorius cū ὑποδωρίου et ὑπὸ δωρίου. Hęc Martianus. Principales 5. posuit cū binis coherētibus, ut omnino essent 15. At nos sex principes cū singulis plagijs, ut Aristoxenus, ponemus, ut sit nūrus 12. Omissis hypmixolydio, q̄ Ptolemæi est, & hypgeolio hypphrygioq̄ q̄s posteri adiecerunt. Sunt autē principes n̄ri sex. Dorius, Phrygius, Lydius, Mixolydius, Acolius et Iastius, siue (utroq̄. n. modo rephas) Ionicus. Plagij item 6. cū τῷ ὑποδωρίῳ compositi, Hypodorius, Hypophrygius, Hypolydius, Hypomixolydius, Hypogeolius, Hypoiastius q̄ & Hypoionicus. Hi sunt ueri indubitati 12 Modi, de q̄bus sequētis libri cōmērationē suscepimus. Hypomixolydiū Aristoxenus Hypiaistiū uocat ad exēplū aliorū cū τῷ ὑποδωρίῳ, cōpositorū Modorū. Nā eosdē principes cū τῷ ὑποδωρίῳ, si q̄s cōponat, sex p̄terea inueniet Modos, sed qui in alios ita recidāt, ut Aristoxeni hypiaistiū in Hypomixolydiū, & Ptolemæi Hypmixolidiū in Hypodoriū, nō secus Hypodori⁹ in Hypoacoliū, Hypphrygius in Lydiū, Hiperlydius in Hypoionicū uel mixolydiū, & Hypgeolius in Hypophrygiū cadūt. Cōstat itaq̄ hāc difficultatē totam in nōibus esse, non in rebus. Sed nulla necessitas nos cogit ad multiplicanda nōia, quę minuere q̄ augere malimus, q̄ppe quę ingēs errorū chaos huius disciplinę p̄fessoribus peperūt. At qñ hęc nōdū certis sunt substructionibus firmata, ne Lectori tenebras offundere uidear, omisisse aliorū opinionibus, ac multis alijs, quę in hac arte p̄terea dici poterāt preceptionibus, ad nostra seq̄nti uolumine felici auspicio p̄peremus. Quod bonū faustū felixq̄ sit toti Christianæ religioni, omnibus uotis p̄camur. Hic. n. unicus noster est scopus. Testis est mihi, in cuius honorem hunc molestū suscepimus laborem, CHRISTVS Deus Opt. Max. Dei Opt. Max. filius. Quibus unā cū Sancto Spiritu iugis ac sempiterna sit gloria. Amen.

Dodecachordi libri I. Finis.

Henri

Henrichi Loriti Glareani, Patri tij Claronensis apud Heluetios,

Dodecachordi, Liber I I.

Quo pacto uere Modorum di

scrimen sumendum, Cap. I.

HACTENVS omnia, quę uisa sunt necessaria, huius scientiæ principia, partim quę Theorice, partim quę Practice attingebant, breuiter atq̄, ut puto, dilucide enarrauimus. Restat nunc pars laboris nostri altior atq̄ sublimior explicāda, quę uelut promissionis scopus, & huius molestæ nauigationis portus uideri debet. Nempe de duodecim prisorum musicorum Modis, ut dignam tractationem nostræ ætatis hominibus ostendamus, doceam⁹, non temere initio horum librorum dodecachordon hanc commentationem à nobis appellatam. Multis sanē eruditis uiris hac tempestiue ὑποδωρίου uisum est, cū de duodecim Modis à nobis fieret mentio. Qui ipsi octo duntaxat norant, alij etiam tres sufficere clamitabāt, ut, re, mi, quemadmodū ludionum uulgus habet, eiusq̄ opinionis præter Athenæum afferebant auctorem nō hercle malum Porphyriū super Horatium duobus id locis docentem. Verum enim uero, nō fraudabunt digna responsione, simul atq̄ eam rem tractare postea cœperimus. Hoc potius mecum merito quis mirari poterit, qui fiat, cum plures sibi uideantur egregij musici, cæterum rogati quo pacto ipsi Modos discriminent, ne uerū quidem uerbum respondere digne queant. Nam quod alij propter finalem clauem, alij propter uarias diapente species separatos contēdunt, nō satisfaciunt cordato Lectori. Finalis enim clauis postea in uēta est, nec semper eodem seruata modo, ut usus conuincit, & nos priore libro cap. 12. satis clare ostendimus. Et duorum Modorum eadem finalis clauis, cōmunisq̄ diapente idem redarguunt. Quare necessarium est, ut altiora hac de re ueritatis uestigia inquiramus. Modi igitur musici quas Græci harmonias (ut Platon lib. 3. de re pub.) uocant, nō aliter distinguuntur, atq̄ ipsæ septem diapason species ex quibus constituuntur. Diapason autem species sumunt ex uario hemitoniorum loco, quod et ipsum superiore uolumine cap. 8. de omnibus consonantiarum speciebus ex Boethio docuimus. In diatessarō enim consonantia, cum sint quatuor chordæ, & tria interstitia, tria semitoniorum

F

3

niorum

niorum loca cum binis tonis eueniunt. In diapente quinque nerui, quatuor interualla, quatuor ite hemitonioru loca efficiunt, cu ternis tonis. Denique in diapasone cum sint octo Phthongi siue uoces, ac septem interualla, septies bina hemitonija, cum quinis tonis loca uariant, tanta uis est hemitoniorum minorum in diatonico. Quare non parum errant qui octauum nostrum Modum a primo separant natura, cum eadem sit utriusque Modi diapasone species, uidelicet quarta. Sed id postea clarius.

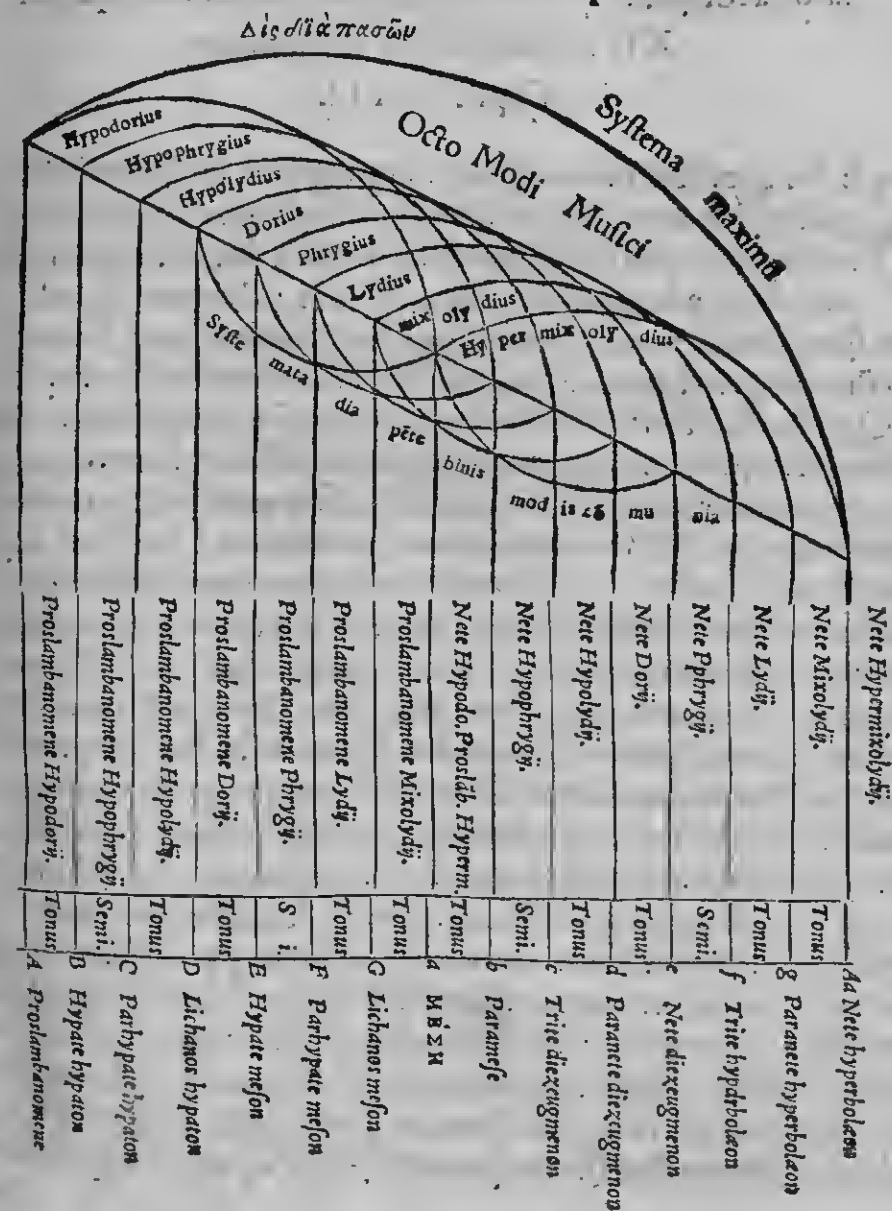
Quid systema, quæ Modorum
nomina, qui cuique diapason spe

ciei Modus aptandus, Cap. I I.

Veteres igitur Græci eosdem & tropos & systemata, & harmonias: Latini & Modos & constitutiones uocabant. Boëthius autē lib. 4. cap. 14. Constitutio (inquit) est, plenum ueluti modulaminis corpus ex consonantiarū coniunctione consistens. Quale est Diapason uel diapente, & diatessarō uel disdiapason. Est enim diapason cōstitutio à Proslambanomene in mesen, cæteris, quæ sunt medię, uocibus annumeratis. Vel à mese rursus in neten hyperbolæon cum uocibus interiectis. Disdiapason autem à proslambanomene in neten hyperbolæon, cū his quæ in medio sunt interpositæ, cōsideratur. Si quis igitur septem diapason species quæ sunt à proslambanomene ad paraneten hyperbolæon (hoc est ab A, magno, ad g, paruum) totas faciā acutiores uel in grauius remittat, septē efficiet à proslambanomene in altum Modos, quorū nomina sunt hæc: Hypodorius, Hypophrygius, Hypolydius, Dorius, Phrygius, Lydius, ac Mixolydius. Hæc ferē ex Boëthio. Sed id latius explicandū est, à proslambanomene enim ad Mesen, hoc est in Guidonis scala ab A, ad a, Modus uocatur hypodorius, qui est omniū grauiissimus. Rursus ex hypatē hypatō in paramefen, hoc est à B, ad b, Hypophrygius. Ex parhypatē hypaton ad triten diezeugmenon, hoc est à C, ad c, Hypolydius. Ex lichano hypaton in paraneten diezeugmenon, id est, ex D, in d, Dorius. Ex hypatē meson in neten diezeugmenon, hoc est, ex E, in e, Phrygius. Ex parhypatē meson in triten hyperbolgon, id est, ex F, in f, Lydius. Ex lichano meson in paraneten hyperbolæon, hoc est, ex G, in g, Mixolydius. Hæ sunt, quæ totū negotium uersant, septem illæ diapason species, quæ tamen disdiapason, maximū in musicis systema, non implent, sed tono deficiunt. Quod Ptolemæus uidens, à mese in neten hyperbolæon, hoc est, ab a, ad Aa, g^o

Aa, gemitū, systēma, natura cum primo, quod hypodorij est, prorsus idē, adiecti, constituitq; octauum Modum, ab Hypodorio nihil differentem, cum autē Hypermixolydium uocauit, atq; totum systēma diadaphon hoc pacto completū est. Sua uero cuiusuis Modi proslambanomenē est infima chorda, sua item netē, suprema, de mese duplici statim sumus dicturi. Bini item Modi diapente habent communem. Est autē hic ordo absq; synemmenon tetrachordo simplex ac uniformis. Neq; ulla omnino est cantilēna quæ non in aliquam istorum Modorum formulā cadat. Cantilēnæ enim quæ hodie synemmenon tetrachordon cum mesē iungunt, olim in tertia diapason specie à C, ad c, instituebant, ut priore libro diximus.

Sed huius rei hæc sit descriptio.

F 4 Exhoo

Ex hoc igitur typo plane apparent hemitoniorum loca in singulis diapason speciebus. Prima enim species Aa, quæ hypodorij est, sua semitonia habet tum secundo, tum quinto loco. Secunda uero Bb, Hypophrygi, primo & quarto. Tertia Cc, Hypolydij, tertio ac septimo. Quarta Dd, Dorij, secundo ac sexto. Quinta, Ee, Phrygi, primo ac quinto. Sexta Ff, Lydij, quarto ac septimo. Septima Gg, Mixolydij tertio ac sexto, nec in diatonico plures dispositiones intra quatuordecim chordas inueniri possunt.

Quomodo ex cōnexionē diates.

Caput III.

Sed id quosdam mire angit, ac me quoq; olim sollicitum habuit, quo pacto fieret, ut ex quatuor ac uiginti diapente ac diatessaron cōnexis sonibus (tot enim sunt, si quidē uel singulis diapente speciebus superne inferneq; singulas diatessaron species, uel contra, singulis diatessaron speciebus superne inferneq; singulas diapente species, utrunq; enim fieri cōmode potest, connectemus) septē duntaxat nascantur diapason species. Quod ut Lectori luce clarius appareret, totū negociū sub oculos crassiore minerva posuimus, ut unico aspectu iudiciū inde sumere queat, quomodo hæc nascent, ac uelut sub pullula scāt, tū quæ utiles, quæ reiiciendæ in diatonico species. Sed hoc antea monendus est lector, Diuisionē diapason in diapēte ac diatessaron, ut priore libro admonuimus, bifariā fieri, priore quidem modo ut diatessaron supra diapente locet, ac tum uocari à musicis mediationem (nam ita nouo uerbo hanc uocant diuisionem) harmonicā, quod eā harmonia admittat, sonat enim optime hæc constitutio, si treis in chordas ponatur. Altero modo, ut diatessaron infra diapente ponatur, tū uero à musicis arithmetica dici mediationem, quippe quæ numero constet, nō harmonia, si enim in treis constituatur chordas hæc constitutio, nō sonat. Cæterum inter has sequentis typi connexiones diatonicum genus 12. accipit, totidemq; abijcit. Porro quatuor de causis totidem abijcit, uel quod quatuor tonos habeant continuos, ut si quis primæ speciei diapente re, la connectat, superne tertiam diatessaron speciem ut, fa. Vel quod quinque etiam tonos continuos, ut si quis secundæ diapente speciei mi mi superne eandem diatessaron speciem ut, fa annectat. Vel quod unū duntaxat tonū inter duo hemitoniamina minora habeant, ut si tertie speciei diapēte fa fa, superne adijcias primam diatessaron speciem re, sol. Vel postremo quod duo ha-

beanthemitionia minora continua. Vt si eidē tertiæ diapente speciei, fa, fa, cōnectemus superne secundam diatessaron speciem, mi, la. Itaq; relinquunt̃ duodecim connexiones, reliquæ 12. reijciunt̃. Ac inter priores duodecim sex arithmetice, sex iū Harmonicē diuiduntur. Sed huius rei hic est typus.

Typus xxiiii constitutionū dia
pason ex diapente ac diatessa

[illegible]

Quomodo ex duodecim diapa-

son speciebus septem duntaxat fiant, Cap. IIII.

Quamquam autem ex his quatuor ac uiginti conexionibus duodecim sunt diapason formulae, reuera tamen septem duntaxat sunt species diapason natura distinctae. Ex his enim duodecim quinque in septem re-
cidunt, quod breuiter ostendendum est in omnibus. Si enim quis accipiat primam diapente specie re, la, ac superne ei annectat secundam diatessaron specie mi, la, efficiet systema Hypodori, hoc est, uulgo secundum Modum, sed diuisum harmonicis cum in secundo Modo diuidatur arithmeticis. Hic Modus Aeolius dicitur Aristoxeno, quo Modo Adam ab Fulda usus est in tenore: O uera lux et gloria. Et ecclesia in plerisque cantilenis, ut postea ostendemus. Item si eidem speciei diapente re, la, eandem secundam diatessaron specie mi, la, conectes inferne, Phrygii, hoc est, uulgo tertium Modum nascetur systema, sed diuisum arithmeticis, cum tertius harmonicis diuidatur. Hic Modus ab eodem Hypoaeolius dicitur. Ad quam formam est Responsorium: Circumdederunt me, & multa ut uocat, Gradualia pascale tempore. Tertio, si quis accipiat quartam diapente specie, ut, sol, ac inferne ei annectat primam diatessaron specie re, sol, efficiet Dorium diuisum Arithmeticis, hoc est nunc nostrum octauum Modum, quo ueteres Ecclesiastici mirum delectari sunt, hic ab eodem Hyperastius nomenatur, nos Hypomixolydium nominamus. Nostra aetate paucos uulgo tenores a. I. eum Modum effingere possunt symphonetæ: a ueteribus tamen sumptos elegantissime tribus adiectis uocibus componunt. Ut uidere licet in plurimis canticis. Quarto, si rursus acceperis quartam diapente specie, ut, sol, ac superne ei tertiam diatessaron speciem, ut, fa, adieceris, emerget Hypolydii systema, hoc est, quinti ut nunc utimur, Modi, qui fa, habet in b, clauis, diuisum harmonicis, hic Aristoxeno lastius, Porphyrii in Horatii Ionicus dicitur. Eidem quartae speciei diapente, ut sol, conecte inferne eandem tertiam diatessaron specie ut fa, effices, sextum quo nunc utimur Modum, qui fa habet in b, clauis, sed systema est Mixolydii, hoc est, nunc septimi uulgo Modi, diuisum arithmeticis. Atque hic est Hypiaestius apud Aristoxenum nobis Hypoionicus. Porro Hypophrygius, hoc est, noster quartus harmonicis, & lydius, hoc est, uetus quintus arithmeticis, proprie ita diuidi non possunt in diatonico, quod uoces in confinio diapente ac diatessaron sibi inuicem ita obuiam ueniunt, ut altera ex parte semidiapente, altera tritonus relinquantur. Et octauus noster non est ille Ptolemaei octauus. Nam hic cum Hypodorio idem habet systema, nempe primam diapason specie, ille autem cum Dorio quartam quam diuisus arithmeticis. Hoc pacto quatuordecim futuri erant Modi ex septem diapason speciebus harmonicis arithmeticisque diuisis, si secunda sextaque ita bifaria, ut alia diuidi, potuissent. Quod cum fieri nequit, manserunt nobis duodecim Modi proprie

proprie ex septem diapason speciebus. Sed huius rei alium typum ponere placuit, ad lectoris memoriam fortius iuuandam. Si modo hoc prius admonuerimus. Hosce duos Modos improprie diuisos, iuniores post Aristoxenum adieciisse Hyperaeolium ac hyperlydium uocatos (quam ego alterum non Hyperlydium sed Hyperphrygium nominandum existimo, ut postea adnotabimus.) Qui quod diuisionem istam per diapente ac diatessaron non habeant, tum quod Aristoxenus, cuius nomen claturam hic sequimur, eos neglexisse uisus sit, ne nobis quidem in eum ordinem recipiendi uidebantur. Dabimus tamen suum eis locum in enarrandis 7 diapason speciebus. Hoc lectori semel admonuisse satis est, ne sit opus denuo postea admonere. Sed nunc typum ponamus.

Prima diapason species ex A, in a.		Hypodorus	
Secundus.	Art. Har.	Hypophrygius	
Hic est Aeolius modus apud Aristoxenum.	Nonus.		
Secunda diapason species ex B, in b.	Quartus	Hypodorus	
Hec diuisio in diatonico non habet locum, propter tritonum ac semidiapente Hyperaeolius.	Sextus. Vetus.		
Tertia diapason species ex C, in c.	Vndecimus.	Dorius	
Hic nostra aetate quinti nomen habet, apud Aristoxenum lastius, apud alios Ionicus.	Octauus.		
Quarta diapason species ex D, in d.	Primus.	Phrygius	
Hic Hyperastius ab Aristoxeno nominatur Hypermixolydus.	Decimus.		
Quinta diapason species ex E, in e.	Tertius.	Lydius	
Hic est hypoaeolius modus apud Aristoxenum.	Sexta diapason species ex F, in f.		
Et hanc diuisio diatonico inepta est propter Semidiapente ac tritonum.	Hyperphrygius.	Mixolydus	
Septima diapason species ex G, in g.	Quintus. Vetus.		
Hic nostra tempestate sexti nomen habet apud Aristoxenum Hypoastius.	Duodecimus.	Hypermixolus	
	Septimus.		
Ptolemaei octauus, cum secundo natura idem.			

Diapason
sistema maximu

Quid ætas nostra immutasse in his Modis uideatur, & quatenus

id fieri liceat, Caput V.

EX his liquet omnem ætatem aliquo pacto recte usam Modis, etiã id non statim apparet. Nec enim natura eorũ facile mutari potest apud industrios. Cæterum commutatione fieri potest, ut ex altero in alterum abeat, sepe unius duntaxat semitonij mutatione, natura prorsus mutata. Ita nostri sexto uetere ac septimo inuersis. Quintum ac sextum nouos fecere duos Ionicos, in maiore nunc usu quã Lydios, quẽ admodum ueteres Ecclesiastici, inuerso primi Modi systemate octauũ fecere Modũ elegantissimum sanẽ ac suauissimum, hoc est, Hyperiaastium Siue Hypomixolydium. Vetus enim sextus ex tertia diapason specie, Cc, mi habebat in b, clauẽ, quam duritiem, ut euitarent nostri musici, sextum nouum fecerunt, sed ita ut inciderent in septimi Modi systema, diuisum arithmetico, cum septimus sit Harmonico. Eodem modo de quinto uetere dicendum, cuius dum asperitatem mollire uellent, ut ex diezeugmenon tetrachordo in synemmenon deflecterẽt, factum est, ut in sexti ueteris hoc est Lydij systema inciderent diuisum harmonicòs, cum sextus Arithmetico esset diuisus. Hæc ideo tot uerbis egimus ut ostenderemus Lectori, quã nihil certi docere potuerint, qui hac tempestate multis uerbis octo nobis Modos, siue tonos, ut ipsi apellant, exhibuerunt, nec tamen cõnumerato eo, quem Ptolemæus adiecit, sed inuerso primo. Cum eadem de causa, qua noster octauus aliũ est Modus à primo, quem inuertit, duodecim iure esse possint Modi. Quid enim non etiam secundus ac tertius inuersi nomina Modorum habent? Cum sextus uetus ac septimus inuersi, hodie nomina quinti ac sexti Modorum uulgo obtinuerint, quibus tamen nos alia dedimus nomina, nõ certa omnino ratione ordinis seruata, quippe quem nec ueteres seruauerunt, ut postea enarrabimus, sed ut duodenarius in appellandis Modis numerus, rebus ipsis responderet. De quarto ac quinto Modis alia ratio est, quod inuerti uere, ut alij nõ possunt, ut antea dictum est. Essentia igitur siue natura septem duntaxat sunt Modi, quia septem duntaxat diapason species, at si diuidere liceat Modos arithmetico ac harmonicòs, qui quidem uere diuidi possunt, duodecim erunt Modi, quibus multi eximij uiri usi sunt, tantum abest ut hæc ~~modos~~ uideri debeant. Quinto sanẽ uetere ac item sexto nostra ætas non tam frequenter utitur, ut nunc nouis eis de hoc est undecimo ac duodecimo, siue Iastio ac Hypoiaastio, ut omni prorsus reprehensione careãt, qui secundo tertio inuersis, hoc est, nono ac decimo

cimo siue Æolio ac Hypæolio utantur. Sed nunc eadem de re tam multa locuti ueniam à candido lectore petimus, ut boni consulat, quod impetu quodam, rei scitu dignissimæ explicationem longiorem, quã forsitan decuit, instituerimus. Vnicum adhuc typum adijciemus in quo lineis notulas aptantes, seruatis nihilominus septem diapason specierum locis, omnesq; Modos bifariam secantes, adiecto etiam Ptolemæi Modo, sexdecim constitutiones unico aspectu proponimus. De quibus duæ reijciuntur, altera de secunda diapason specie, altera de sexta, ut sæpe iam dictum est. Ptolemæi autem in primam recidunt speciem. Manent igitur rursus 12.

A a.
Hypodori duo modi.

Arithmetico. Harmonico.

Secundus. Nonus siue Æolius.

B b.
Hypophrygius unus.

Arithmetico. Harmonico.

Quartus. Reiectus Hyperæolius.

C c.
Hypolydij duo modi.

Arithmetico. Harmonico.

Sextus uetus. Undecimus: uel Quintus nouus, uel Iastius siue Ionicus.

D d.
Dori duo.

Arithmetico. Harmonico.

Octauus. Primus.

Vd Hyperiaastius, uel Hypomixolydius.

G Ee.

Dodecachordi

E e.
Phrygi duo.

Arithmeti^{cs}. Harmonic^{cs}.

Decimus.
Vel Hypoæolius.

Tertius.

F f.
Lydius unus.

Arithmeti^{cs}. Harmonic^{cs}.

Reiectus.
Hyperphrygius.

Quintus.
Vetus.

G g.
Mixolydi duo.

Arithmeti^{cs}. Harmonic^{cs}.

Duodecimus
Vel sextus nouus, uel Hypoia^{stius},
fiue Hypoionicus.

Septimus.

a A a.
Hypermixolydius.
Ptolemæi octauus.

Arithmeti^{cs}. Harmonic^{cs}.

Secundus.

Nonus.

G Quod

Liber II.

Quod necesse sit ponere duode

cim Modos, siquidem octauus noster ab alijs recte
separatus est, Caput VI.

Verum enim uero, quid pertinacia possit, cum multis sciolis, & qui in Musicis magnam sibi uendicant eruditionem sæpe experiri solent. Qui propter unum alterumue semitonij mutationem neutiquam totum systema mutari contendunt. Nam Synemmenon hunc esse cantum aiunt, ac uelut aduentitium, de substantia Modi nihil mutantem. Ineptius autem esse, propter systematis inuersionem, alium aut effingere, aut existimare Modum. Itaque undecimum ac duodecimum nostros à quinto ac sexto ueteribus nullo pacto, propter unius semitonij in diapente eorum immutationem separandos esse. Et quos nos nonum decimumque fecimus, illi non dubitant primo ac secundo Modis annumerare. Primum quidem quod de semitonij uariatione aiunt, si de unius notulæ mutatione intelligunt, nihil est quod cum illis pugnemus. Fatemur enim talem uocem sæpe in usu esse sed aduentitiã. Sin de toto cantu intelligunt, declinanda est hæc opinio. Quam inde falsam facile ostendemus. Si enim septimus Modus in sua diapente de tertio loco semitonium in secundum deiecerit, ut ex ut sol fiat re la, prorsus incidet in primum Modum. Quo pacto Petrus Platenis Missam: Puer natus, licenter immutauit. Ita consimiliter tertius Modus, si semitonium in diapente unico leuauerit loco, ut ex mi mi fiat re la, in secundi Modi systema incidet. Sed id etiam apud eos absurdum est, uel septimum cum primo, uel tertium cum secundo eosdem esse Modos. Quare nec quintus ac sextus noui, nobis undecimus duodecimusque, cum quinto ac sexto ueteribus iidem sunt Modi. Quippe qui ex diapente fa fa fecere diapente sol ut, hoc est, ex tertia diapente specie quartam, semitoniumque in diapente habet loco tertio, quod in ueteribus erat loco quarto. Quod autem de systematis inuersione reprehendunt, absurdum esse uel ipsorum testimonio conuincimus, qui octauum uulgo Modum à primo alioqui separare non possunt. De clauis enim finali, quod clamant, ineptum est nugamentum, ut supra ostendimus. Neque enim finalis clauis systema ipsum mutat, sed contra, finalis clauis alia atque alia fit, propter systematis inuersionem. Quare si octauus uulgo alius est Modus ab septem illis ueris atque indubitatis, idque ob unicum systematis inuersionem, necesse est quatuor reliquos Modos, nonum, decimum, undecimum, ac duodecimum, quos nos ita nominamus, etiam in Modorum numerum admittere, quod erat ostendendum. Quamquam autem pro nono Modo dicere possumus secundus Hypodorius, aut Æolius: pro undecimo, secundus Hypolydius, aut Ionius: pro decimo secundus

G 2 Phrygius,

Phrygius, vel Hypocorius: denique pro duodecimo, secundus Mixolydius, uel Hypoionicus, secuti tamen sumus octauus, qui secundus erat Dorius, aut Hyperiastius, secundum numerum appellationem iam uulgo receptam.

De Modorum ordine, eorumque

appellatione, Caput VII.

Sed hoc quoque notandum, non esse adeo certam causam de Modorum ordine praesertim ut nunc uulgo habemus. Nam cum Hypodorius primam obtineat diapason speciem, uidetur quibusdam non iniuria esse primus, ac deinceps alij hoc ordine, Hypophrygius secundus, Hypolydius tertius, Dorius quartus, Phrygius quintus, Lydius sextus, denique Mixolydius septimus. Apud Graecos autem Modorum nomina nuda sunt absque numero quantum memini, idque cap. 2. huius lib. secuti sumus. Sed mihi uidetur appellatio haec Modorum primum a gentibus nata, postquam quarta diapason specie Diores oblectati sunt, Phryges quinta, Lydij sexta. Ita Dorium, Phrygium ac Lydium tres factos esse Modos, eosque Principes in hac classe, qui etiam apud eos qui instrumentis ludunt, nisi quod Lydium in Ionicum mutatur, manet. Et in uniuersitate concentuum Plinius ait Saturnum Dorio moueri. Iouem Phrygio. Mercurium Lydio. Inter quos Dorium nostri musici primum nominant, potius quam uel Phrygium uel Lydium, etiam a gentibus nomina habere, quod eius diapason species prior erat. Rursus item his tribus postea Plagios potius quam tres reliqui duces Mixolydium, Aeolium ac Ionicum annexuerunt, quod cum ipsis communes haberent diapente, inferne autem annexas diatessaron, quemadmodum Authentice superne habebant. Ideoque uulgo Hypodorium nominat secundum, quod primi, hoc est, Dorij esset Plagius, siue, ut nunc uocatur, subiugalis. Eadem est ratio de Phrygio, cur tertius diceretur, quod eius diapason proxima esset post Dorium, sed tamen a Dorij Plagio loco secundo motus. Cōsimiliter ipsius tertij Plagius Hypophrygius, quartus est dictus, qui tamen effecit ut Lydius hoc loco motus, Quintus diceretur, eiusque Plagius Hypolydius sextus. Ita autem sex diapason species suos habent modos. Quibus septimus Mixolydius propter septimam diapason speciem iure superadditus est. At ipse Plagium habere non potuit ab alijs disinctum. Si enim diatessaron, quam supra diapente habet, ei inferne adnectes, recidet in systema Dorij, ut saepe iam dictum est. Ea causa fuisse uidetur primis Ecclesiasticis, cur hunc Modum octauum nominarint, eumque septem alijs adiecerint Modis, ne Mixolydius solus inter quatuor apud eos principes Plagio careret. Cum uero eundem octauum a primo natura separare non possent, necessitate coacti ad systematis conuersionem confugerunt. Quod cum feliciter cessisse uiderent, de alijs

item

item Modis uertendis arithmeticis harmonicisque cogitarunt. Sic ad hos octo Modos, quatuor praeterea inuenerunt, sed systemata eadem manserunt, uidelicet, ut in octauo Dorij, ita in nono Hypodorij systema, in decimo Phrygij, in undecimo Hypolydij, in duodecimo Mixolydij mansit. Hypophrygius autem ac Lydius sic uerti non poterant: ut antea ostensum est, manet tamen in eis, etiam si improprie uertuntur, eadem diapason species. Ceterum hi quatuor ultimi, cum non minus essent ueri Modi, ex systema tum in uersione nati, atque est octauus Modus, minus tamen curae fuisse uulgo, neglectique uidentur, uel quod non omnibus noti, uel quia priores octo satis uidebantur ad omnes cantilenas constituendas, praesertim cum uulgo etiam tres dumtaxat habeamus in frequentiore usu. Nos autem nouos hos, ut quibusdam uisum est, cum nihil minus sint, Modos, ita ordinauimus, ut impari numero appellaremus Nonum undecimumque, qui harmonicis diuiduntur, pari uero numero qui Arithmetice decimum duodecimumque. Iam de eorum appellationibus quid opus est pluribus? Nam Dorium a Doribus, Phrygium a Phrygibus, Lydium a Lydis dictos, siue quod illos maxime in usu habuerint, siue quod primi inuenerint, notius est quam quod explicari multis oporteat, ita Hypodorium, Hypophrygium, Hypolydium quod illorum essent plagij uel subiugales cōsimiliter nominatos, quippe qui cum ipsis communes habeant diapente, ceterum diatessaron inferne, quas eorum authentice superne annexas habent. Mixolydius, quod cum Lydio habeat communionem, nominatur. Nam ipse priore specie, quem nos duodecimum appellamus Modum, eandem habet inferne diatessaron, quam habet superne Lydius in secunda specie, uidelicet, ut fa. Georgius Valla assignat rationem, quia a Lydio separetur semitonio spacio, quod nos non sequimur. Reliqui quinque Modi apud Aristoxenum, ut idem Valla refert, ita nominantur. Hypoiaastius, Hypoaeolius, Iastius, Aeolius, Hyperiaastius. Ego Aeolium puto nostrum nonum siue Hypodorium secundum, autoritate motus Heraclidæ Pontici, quem citat Athenæus lib. 14. ubi de Hypodorio locutus continuo haec subnectit uerba: *αὐτὴ γὰρ ἐστὶ φασὶν ὁ Ἡρακλείδης ἢ ἐκείνου ἀιολίδια*. Hypoaeolium autem nostrum decimum siue priorem Phrygium, qui rela diapente primam speciem, communem cum Aeolio habet. Deinde secundam diatessaron speciem mila, ille quidem supra diapente, hic infra habet. Iastium autem (quem Porphyrio in Horatium, & Lucianus in Harmonide Ionicum nominant) nos undecimum, siue Quintum nouum, siue Hypolydium secundum putamus. Hypolydium autem duodecimum nostrum siue sextum nouum, habent enim diapente quartam speciem ut sol communem, Diatessaron uero ut fa tertia speciem, ille superne, hic uero inferne, pulchra me hercle in his quatuor connexione, ut priorum octo in binis. Dorij cum Hypodorio,

G 3

Phrygij

Phrygij cum Hypophrygio, Lydij cum Hypolydio, Denique mixolydij cum Hyperiaftio. Et ut in his octo diuifio Arithmeticòs Harmonicòsque ita hic Aeolius ac Iaftius harmonicòs, Hypogolius ac Hypoiaftius Arithmeticòs diuifi. Reftat Hyperiaftius qui hanc appellationem ita accepit, qd efferet fuper Iaftiũ, ut Hypermixolydius à Ptolemæo quod efferet fupra Mixolydium, Eftq; nofter octauus, fũe Dorij prior fpecies diuifa Arithmeticòs, ac Mixolydij plagius, à nobis Hypomixolydius, quippe cum quo habeat diapente ultimam fpeciem ut fol cõmunem. Deinde diateffaron primam fpeciem re fol, Mixolydius fuperne, Hyperiaftius autem inferne. Et ex his quinque Aeolius ac Iaftius ab Aeolibus ac Ionibus nomina habent, quorum Plagij funt Hypoæolius ac Hypoiaftius. Quintus uero Hyperiaftius, ut iam diximus, à pofitu nomen quemadmodum Hypermixolydius inuenit. Sex igitur Modi harmonicòs diuifi Aeolius, Iaftius, Dorius, Phrygius, Lydius ac Mixolydius, apud noftros de impari numero, fex item Arithmeticòs Hypoæolius, Hypoiaftius, Hypodorius, Hypophrygius, Hypolydius & Hyperiaftius, apud noftros de pari numero; longe alium ordinem hac grate habet, q̃ meritò habere debebant fecundũ feptem illas, è quibus manant, diapafon fpecies: quibus quidem fua manferunt nomina, quemadmodum fupra capite fecundo huius libri ex Boethio, nominauimus. Denique fex priores totam diapafon fupra finalem habent clauem, posteriores uero fex, diapente quidem fupra, diateffaron autem infra, quod priore libro & de paribus & imparibus fatis copiofe dictũ eſt. Duo uero reiekti & improprie diuifi Modi nomina eodem habent pacto, quo Hypmixolydius & Hyperiaftius. Nã Hypæolius, qui utcumq; Hypophrygium inuertit, cum nullum aliud habeat nomen, ita dictus uidetur, quod proximè fit fupra Aeoliũ, ita Hyperphrygius quod proximè fupra Phrygium, quem Politianus ac Franchinus Hyperlydium, haud ſcio quibus authoribus appellatum ſcribunt, quod ego planè non intelligo, niſi dicant alio pacto Hyperlydium dictum, qd ad Lydij ſystema uertat, quanq̃ improprie, ad qd exemplar nullũ aliũ Modũ appellatũ inuenio.

Haftenus fanè omnem mouiſſe lapidem, atq; ſtrenuè luctati uidemur, cum tam portentofa tot nominum turba, ceu quibusdam monſtris, quæ authorum uſus ac proinde neceſſitas nobis expreſſit. Verum ne diutius lectorem moremur, neue unà nobiſcum hanc moleſtiam ferre cogatur, bonis auiſibus nunc conabimur ea Modorum nomina ad certam aliquã formulam conſtringere, quæ & arti ſit commoda, & qua nobis in poſterioribus omnino ſtandum, ut ut apud authores deinde appellationes obuenerint, Quod niſi ſecerimus; nõ uideo quid ſolidi fructus lector à nobis ſperare queat, cum nuſpiam alibi, in ulla diſciplina maiorem difficultatẽ certamus, quæ tamen ipſa non re quidem, ſed maximè nominum uario uſu

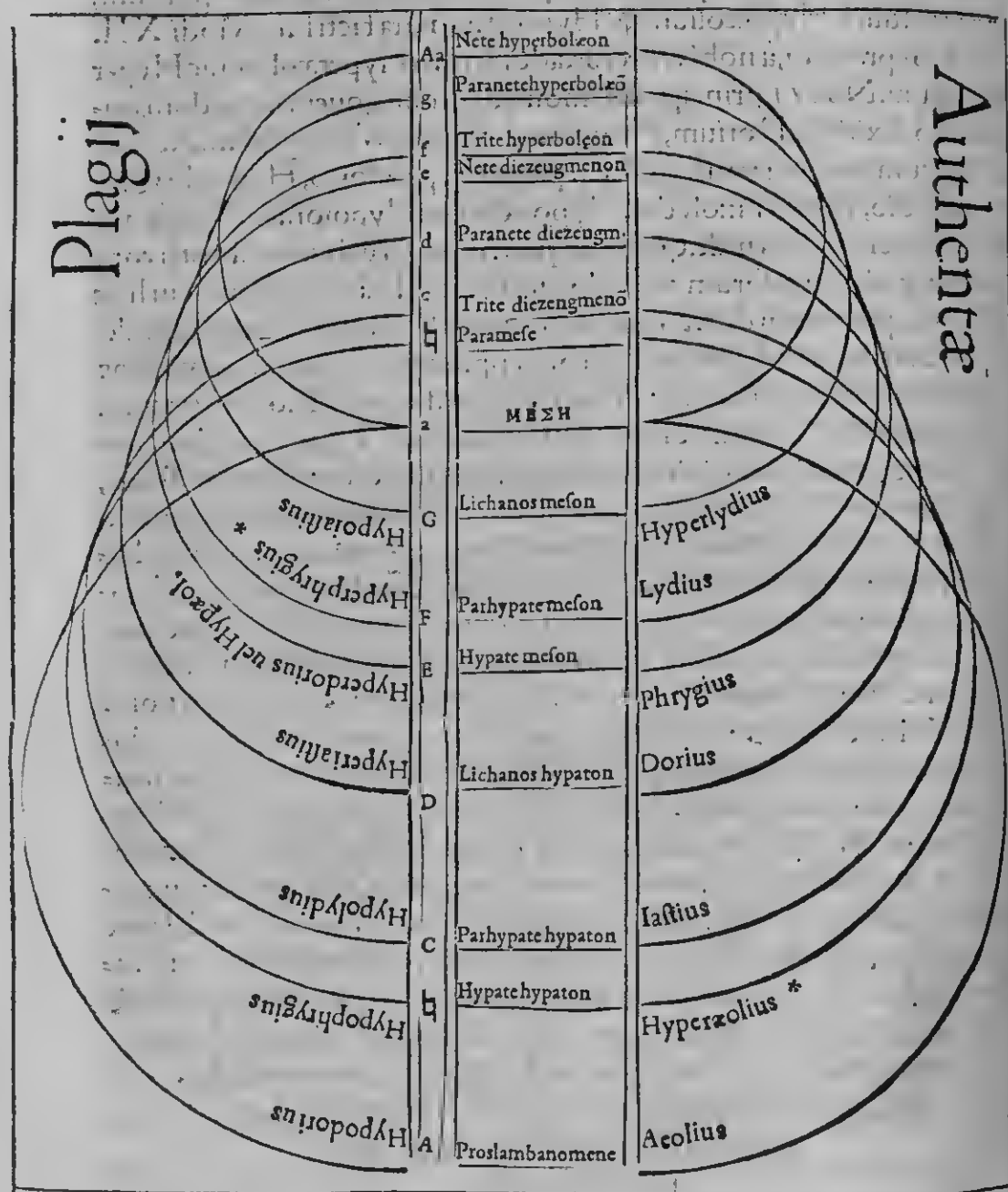
oria

orta ſit. In primis autem, ne uel diſciplinam, uel diſciplinæ præcipuum deus Boethium in ipſum negligere uideamur, incõcuſſe ſeptem diapafon ſpecies eiſdem nominibus nobis nominabuntur, quibus ille Cap. 14. libri 4. eos nominat, & nos ſuperius Cap. 2. huius uoluminis reſenſuimus. Sunt autem hæc nomina Hypodorius, Hypophrygius, Hypolydius, Dorius, Phrygius, Lydius, Mixolydius; ab A magno ad g. paruum, quibus Ariſtoſenus, cõuerſis quinque diapafon ſpeciebus, adiecit Aeolium, Iaftium, Hyperiaſtium, Hypoæolium, & Hypoiaſtium, ita facti ſunt Modi XII. Alij duos præterea, à nobis reiektos, addiderunt Hyperæolium ac Hyperphrygium. Nos v. i. principes harmonicòs diuifos, quemadmodum priore libro diximus, Dorium, Phrygium, Lydium, Mixolydium, Aeolium, ac Ionicum conſtituemus, cum v. i. plagijs Hypodoro, Hypophrygio, Hypolydio, Hypomixolydio, Hypoæolio, ac Hypoionico. Eamq; nomenclaturam toto deinde, quantum poterimus, ſeruabimus librorũ contextu, atq; adeò in ipſorum exemplorum ordine. Franchinus certe, cui hæc diſciplina plurimum debet, quo pacto tamen Martiani Capellæ quindecim Modos ſeptem diapafon ſpeciebus applicaret, ignorauit, prætexens Caſſiodori ordinationem, quam nõ tãtũ feciſſet, certo ſcio, ſi negotium ipſe intellexiſſet. Verum ne nihil dixiſſe uideretur, Typum exhibuit nobis, de quo præcedente diximus libro, non modo contra artem muſicam, ac artis uerum Præſidem Boethium, ſed contra ſuam ipſius adeò traditionem. Lydij enim primam ac infimam chordam ſemitonio ſupra parhypaten Meſon ibidem conſtituit, Cum ipſe, unà cum Boethio ubiq; fateatur in eadem parhypate Meſon locari Lydium, ut taceam quòd Aeolium eo in loco poſuerit, ubi aliàs Lydium ſolet. Sed non eſt diutius hic immorandum. Nunc huius rei, ut promiſſis ſatis faciamus, duos typos ponemus, nihil quòd ad ſitum attinet euariantes ab eo quem Franchinus nobis exhibuit, ſed intra ſeptem diapafon ſpecies priore typo Martiani nomenclaturam comprehendentes, altero Ariſtoſeni, qua utiq; nobis ſtandum, ut diximus. Porro Martianus, quæ ab hypate Meſon ad neten diezeugmenon diapafon eſt, eam tribus nominibus appellat, alias ſpecies binis tantum. Quod ideo accidit, quòd principibus binos dedit collegas. Id autem fieri non potuit, niſi in Phrygij ſystema caderent τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον, pro eodem quidem Modo, in alijs non item, ut proximo typo inter duos facile cognosci poteſt. Poſteriori uero typo adieciſſimus Ptolemæi Hypermixolydium idq; Boethij exemplo. Placuit autem magis Ariſtoſeni nomenclatura, quod apud authores cum Latinis nos, tum Græcos eſt celebratior, nobisq; magis uſui.

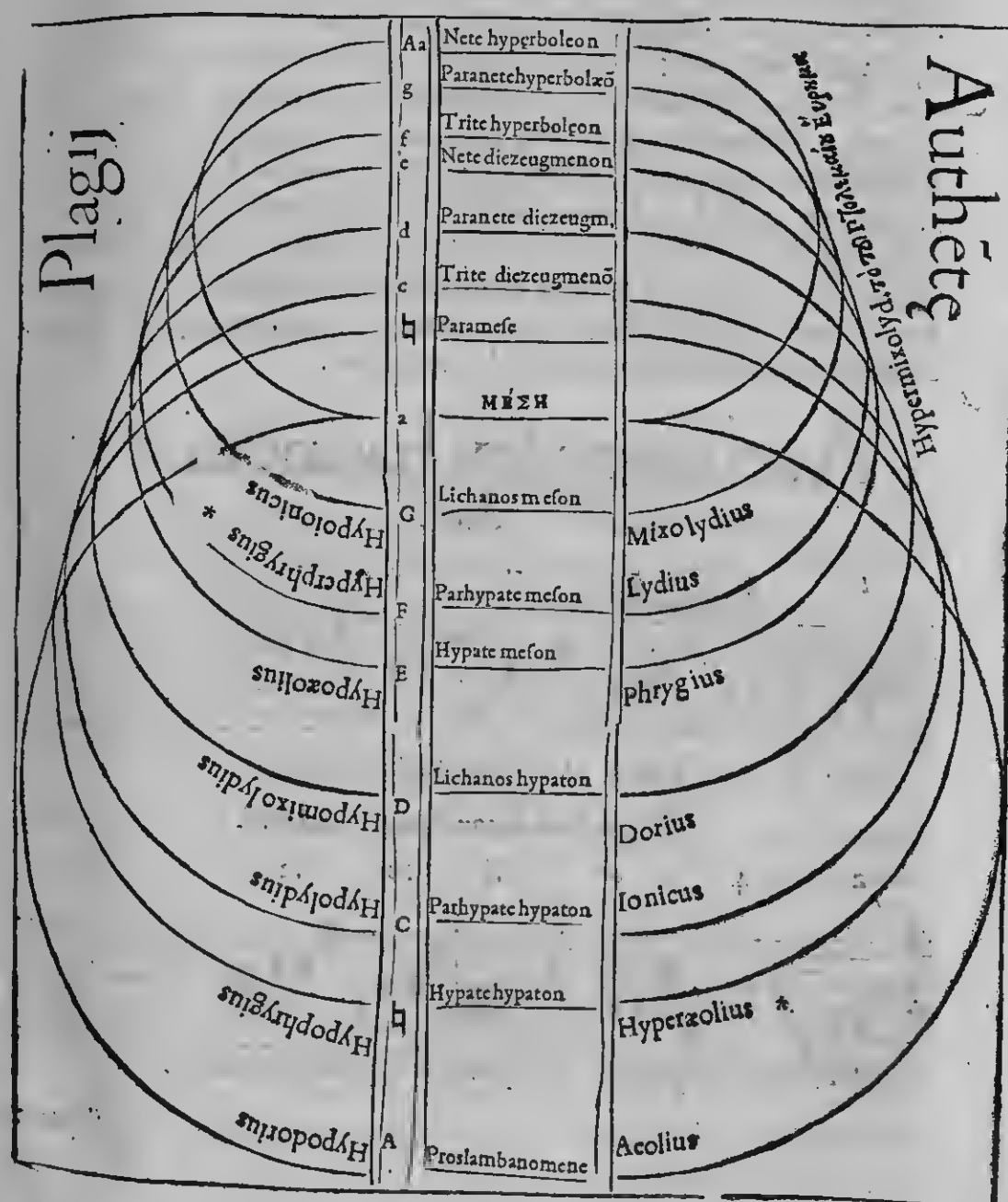
Xv Modorum apud Martianum
Capel. Typus ad vii diapason

species à Proslambanomenē ad Paraneten hyperbolæon, hoc est ab A ad g.

Aristoxen

Aristoxeni xii. Modorum Typus
cum Ptolemæi uno ac duobus poste
riorum musicorum à nobis iusta de causa
non receptis.

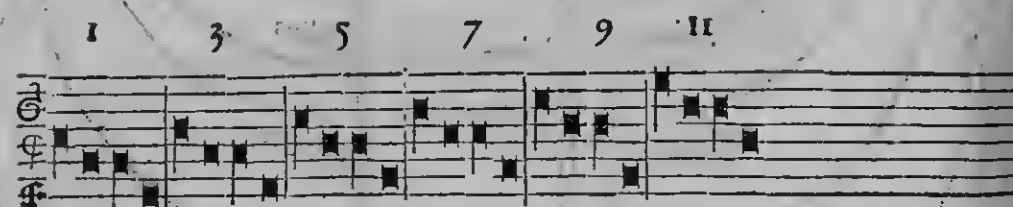

Verum

Verum enim uero, quoniam res uelut noua est, & rudibus nihil satis dici potest, denique alium alia iuuant, alios alia excitant, uidebor operæ pretium facturus, si, quæ diximus, multis ac uarijs modis tractentur. Sic enim fore confidimus, ut Lectoris animus facilius ea percipiat, deinde percepta, roborata iam memoria, fortius teneat. Faciamus igitur duplicem Modorum, ut antea indicauimus, ordinem. Alterum authenticarum, alterum Plagiorum, quæ uocabula nunc sunt, & uulgò, & apud huius artis professores recepta, nec inepta huic negotio, ut ego arbitror. Harmonicæ igitur diuisci. Authentæ γνήσιοι sunt sex, Dorius, Phrygius, Lydius, Mixolydius, Æolius ac Ionius. Vnus Nothus Hyperæolius. Sex item Phrygiæ γνήσιοι, arithmeticôs diuisci. Hypodorius, Hypophrygius, Hypolydius, Hypomixolydius, Hypoæolius, ac Hypoionius. Vnus item nothus Hyperphrygius. Apud me nō referet quo pacto quis uel hos, uel illos appellet. Quidam Authentas ἀσπόμενους, Plagios ἀούλους, hoc est, latine dominos, ac seruos uocant. Quidam modestius, illos magistros, Patronos triumphanteis, Plagios uero famulos, clientes ac ouantes appellant, sit unicuique, per melicebit, liberum, ut uolet nominare.

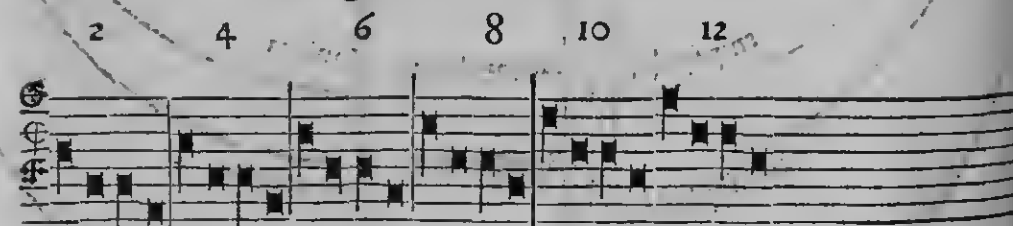
Authentæ sex harmoniacos

diuisci.

Dorius, Phrygius, Lydius, Mixolydius, Æolius, Ionius.

Plagij item sex arithmeticôs diuisci.

Hypodorius, Hypophryg., Hypolydo., Hypomixol., Hypoæol., Hypoionius.

Septem

Septem diapason species binis modis Harmonicôs ac Arithmeticôs diuisci.

Hyperphryg., Hyperæol., Ionius, Hypoion.

De chordarū grauitate & acumi

ne, ac secundum ea appellatione, Caput VIII.

Sed nunc tempus est, quæ admodum antea promissimus, ut de chordarum ordine secundum acumen ac grauitatem differamus, re non tam dubia ac difficili, quàm controuersa ac uarijs authorum opinionibus tradita. Seruius Honoratus Grammaticus in hoc Virgilij: Tacite per amica silentia Lunæ. Tacite Lunæ (inquit) aut more poetico noctem significat, aut Physica ratione dixit. Nam circuli septem sunt: Saturni, Iouis, Martis, Solis, Veneris, Mercurij, Lunæ. Et primus, hoc est, Saturni, uehementer sonat, reliqui secundum ordinem minus. Sicut audiui, mus in Cithara, cuius ultima chorda minus sonat. Hæc Seruius. Quæ uerba Angelus Politianus miscellaneorum capite ultimo reprehendens. Hoc itaque denique (inquit) procedet si ultimam nō iam pro ima sed pro summa capiat, quæ græcè Hypatē uocatur, unde grauior excitatur sonus, sicuti ab extrema altera & tenuissima, quam equidem libētius ultimam dixerim, acuta uox profertur, quia prorsum tenditur. Hæc ille. Ego Seruium & uerè & secundum naturam locutum existimo, nec solum secundum cœlestium orbium (si quis illic sonus est) seriem, sed etiam secundum Citharæ neruos. Nec Hypatē summā esse in Cithara ut Angelus exponit, sed infimam chordam. Ultimam autem chordam in Cithara accipendam acutissimā, quæ etiam si maxime tēditur, non ob hoc tamen maxime auditur. Nam

Nam acumen & grauitas in diuersis neutiq̃ eandem rationem, quam in uno quodam ac eodem, habent. Siquidem in uno quopiam acumen magis auditum ferit, in diuersis secus est, quē admodum exempli causa. Vnus chordæ sonus, ut magis intēditur chorda, ita magis auditum ferit: Sed in diuersis chordis, quarum quæ maior est, esto disdiapason ab acutiore, atq̃ a deo etiam minore uincatur, non tamen minus audietur. Neq̃ enim pueri clamantis uox, quantumuis acuta, superabit uiri bene uocalis sonū. Inde etiam uidemus quā nihil efficiant uoces superiores absq̃ inferiorum uocum Bassi, ut uocat Iulius Pollux, à qua uulgo nomen Bassum temerē in usum uenisse existimo. Neq̃ uero iucundior alius cantus est, quā in quo firma sonabit infima uox, etiam si suprema suauius auditū permulcet, sed omnino in garrum ueniunt omnes superiores uoces, si robore infimæ uocis destituantur. Hoc idem satis cōmonstratur in diatessaron cōsonantia, quæ non admittitur hodie, nisi subtus fulciatur, uel diapēte, hoc est, quintæ subsidio, uel tertie non uicq̃. Quare non est necesse, si Lunæ sonitus est acutissimus, ut continuo etiam maximē audiat, sicut nec in Citharæ neruis necesse est, ne hyperbolæon magis feriat auditum, quā proslambanomenē, etiam si eam acumine disdiapason superet. Sed hec ad Politianum. Atqui huic opinioni nostræ cōtrarius uidetur Boethius qui ferē ita ordinare uidetur chordas, ut proslambanomenē in supremo ponat loco, ne ten hyperbolæon infimo, ut libro quarto capite decimo toto chordarum ordine: Et libro primo capite uicesimo. Neaten exponit inferiore: Et eodē capite Meson tetrachordi superiores quatuor uocat chordas, ad tetrachordi diezeugmenon item quatuor chordas. In nostro autem ordine, quem ad Guidonis scalā disposuimus, cōtraria omnia uidentur. Multa hercules alia & his haud dissimilia apud authores reperias, quæ quosdā male torquent. Sed hic scrupulus amouendus est. Igitur in primis notandum, antiquitus ita fuisse tetrachorda, ut etiam nunc nostra etate conspiciuntur, quatuor chordis instrumēta, ubi grauissimus neruus et maximus, imò crassissimus, erat supremus, acutissimus uero ac minimus, sanē infimus. Quam ego Lyrae formam puto, nec Citharam cum Lyra idem instrumentum, ut quidam male (delicentia tamen non loquor) exponunt. In Cithara enim nerui sunt 24. ut superiore libro ostendimus. Et contrario ordine atq̃ in Lyra dispositi, nam in Cithara grauissima quæq̃ atque maxima chorda est infima, acutissima uero suprema. At in Lyra, siue illa trichordos, siue tetrachordos, siue hexachordos sit, cōtraria omnia. Hinc illa uaria appellatio, grauissimæ, extremæ, imæ, ac ultimæ chordæ. In tetrachordo enim suprema est grauissima, ideoq̃ dicta hypate, acutissima uero est infima, & eadem ultima. Neq̃ uero uoces illæ, extremum, primum, ultimumq̃ nos turbare debent. Nā ascendēdo in Cithara, grauissima chorda est

da est prima, acutissima ultima ac extrema: cōtra descendendo suprema est prima, & grauissima est ultima siue extrema, quod in cælestium sphaerarū ordine luce clarius patet, ut postea enarrabimus, & multis alijs in rebus. Et ipsi authores sæpe ita locuti sunt. Ut Terentij illud probat. Certe extrema linea amare haud nihil est, ubi per extremam lineam intelligit primam, neq̃ uidere. Nam quod Donatus in commentario addēs ait. An sic dixit extrema linea, quemadmodum dicitur longis lineis fieri? Id est, de lōginoquo, nimis argutum est. Item Horatius cum in sermonibus de Tigellio diceret: modo summa Voce, modo hac resonat quæ chordis quatuor ima. Per imā grauissimam innuit, hoc est supram in tetrachordo, quæ, quod ad sonos attinet, grauissima est, sed si ad locum conferas, est suprema. Quod & Porphyrio innuens, A tetrachordo (inquit) hoc sumptum uidetur, in quo est grauissimi soni chorda, quæ hypate dicitur. Non melatet, quid eum in locum garrat Acro, ea in annotationibus, quæ in Horatium publicauimus, breuiter attigimus. Ad hanc igitur formam, quæ ueteribus ita in usu erat, Boethius plærāq̃ disposuit demonstrationes. At ubi negocium magis arduum tractat, præsertim numeris cōmonstrandum, tum uero non acutioribus, sed grauioribus chordis maiores apponit numeros, quod ipse lib. 4. his testatur uerbis: Nec lectorem (inquit) res illa conturbet, quod intendētes sæpe spacia proportionem, numero maiore signauimus, remittentes uero minore, cum intensio acumen faciat, remissio grauitatem. Illic enim tantum proportionum spacia signabamus, nihil de grauitatis, aut acuminis proprietate laborantes, atq̃ ideo & in acumen maioribus numeris intendimus, & minoribus in grauitatem sæpe remissimus. Hic uero, ubi chordarum spacia, sonosq̃ metiemur, naturam rerū sequi necesse est, maioriq̃ longitudini chordarū, ex qua grauitas existit, ampliores, minori uero, ex qua uocis acumē nascitur, dare breuiiores. Hæc ille. Nec multum abest quin sit exemplum eius quod dixit, libro 1. cap. 24. apud eundem. Vbi hypaton ac meson tetrachorda ad eundem cōnectens neruum κατὰ συνάφην, superius hypaton tetrachordon facit, posterius meson: Sed chordam hypatō meson, superioris acutissimam uocat, posterioris uero grauissimā. Superius dicit, non soni acumine, sed quia prius numerauerat, alioqui deinde dixisset inferioris, non posterioris. Quod autem Boethius hypatas grauissimas, hyperbolæas uero extremas & dicat & existimet, multis ex ipsius libris testimonijs clarū euadet. Nam lib. 1. cap. 20. Ita ait: Inq̃ his quæ grauissima quidem erat, uocata est Hypate, quasi maior atq̃ uenerabilior. Vnde Iouē etiā Hypaton uocant, Consulē quoq̃ eodem nuncupāt nomine propter excellentiā dignitatis, eaq̃ Saturno est attributa propter tarditatē motus, & grauitatem soni. Item postea in eodē capite, de Hyperbolæō tetrachordo, quod ex chordæ prædictas omneis netas superuadebant acumine, hyper-

bolgas dictas asserit. Rursus lib. 4. cap. 11. Hypatō tetrachordū primū atq; grauissimum ait, Hyperbolæon autem neten extremā. Rursus cap. 13. eiusdem libri, ubi de speciebus diapēte, grauiorem partē bis uocat, ut nos cū Guidone appellamus. Multa alia sunt apud eundē loca, quę breuitatis gratia à nobis omittuntur. Hęc aut obiter adduximus, ne quis mihi, eius authoritatem uiri obijciat, quem ego absq; controuersia in hac arte principē facio. Nam Macrobius, Acronem, Georgiū Vallam, & similes nihil moror. Quanquam Georgius Valla magnifica præstitisse in portento so illo de rebus fugiendis ac expetendis uolumine uideri potest, homo haud dubie doctus, sed non satis ingenuus, meo quidē iudicio. Cum enim maiore huius disciplinæ partē ex Boëthio haberet, ne semel quidem, quod sanè miror, dignatus est hūc nominare. Interim Anselmos Bryennios, & nescio quos alios obscuros uiros frequenter in ore habens. Sed scilicet tū docti uidemur, quoties authores allegamus, quos uel ipsi nunq; legimus, uel quoniam alij non legerunt. Nā de antiquis nihil dicam, quos coaceruatim ita allegat perinde atq; ipse legerit, cum ante multa sæcula illorum lucubrationes perierint. Audio tamen illi eximiam fuisse bibliothecam, quā ipse moriens elegauerit, qui hoc opus excuderet. Aldus excussit, de bibliotheca nihil certi audimus. Ipse codex corruptissimus est, ut cū iudicio legenti facile patebit. Cuius uero culpa, id uero nescio. Hoc in uniuersum de eo opere dictū mihi sit, coaceruationem uideri multarū rerū, quas nō intellexerit, cōmixtionemq; sæpe contrariorum, quæ haud dubie emendaturus, si licuisset, erat.

Quo pacto sumendi sint Modi & quæ prima omnium Modorū

chorda, Caput I X.

Hic uero ingens difficultas se nobis offert. nec parua nauigationis nostræ mora, qui transiis tot scopulis, omni periculo iam defuncti uidebamur, ac tutum omnino cepisse portum. Ecce quem minime rebamur, rursus adest Boëthius ipse, nostra Helice, nostra Cynosura, ac retro propemodum acto nauigio à cursu instituto nos cohibuit. Hic enim lib. 4. cap. 13. longe aliter diatessaron diapenteq; ordinat species, atq; nos ordinauimus. Nos enim sol re, primā, mi la, secundam, tertiam ut fa, posuimus, cum ille hoc ordine, mi la, ut fa, re sol, ponat diatessaron species, atq; ita ueteres pleriq;. Similiter diapente nos primam rela, secundam mi mi, tertiam, fa fa, quartam, ut sol, fecimus. Cum apud Boëthiū sint hoc ordine mi mi, fa fa, ut sol, re la. Ita quas nos primas, ille ultimas instituit.

Sed

Sed quod magis nos turbat ac propè retrouersis uelis ire prohibuit est, quod eodem libro, capite statim sequente, de Modorum exordijs ait, Hypolydium tono altiore quam Hypophrygium, quē nos semitonio duntaxat sublimiorem instituimus. Quod si hæc nostra falsa sunt, & Boëthij codex bene habet, omni deposita tergiuersatione stylus nobis uertendus est, ac maior huius commentationis pars rectexenda, quam magno labore hæcenus construximus. Sed de specierum ordine in consonantijs sumendo (ut priorem amoueamus scrupulum) difficultas hoc pacto soluit, Quod Boëthius eo in loco non alia de causa, mi la, primam ponit diatessaron species, quam quod ea inter immobiles phthongos constituatur, cum alię inter mobiles. Quapropter si consonantiarum species per se consideremus, non uideo cur alia alia sit prior, nisi ex semitoniorum locis primatum illis dare uelimus, Vt, mi la, primoloco semitonium hebeat, *ἡ πρώτη*, hoc est, secundum ascensum. Eadem de causa, mi mi, in diapente. At si ad scalæ ordinem, quem Gxæci à proslambanomenē ad neten hyperbolæon, Latini uero ab A, ad Aa, instituerunt, hæc referamus, certe, re sol, primum obtinebit locum à proslambanomenē ad Lichanon hypaton, mi la, secundum, ab hypate hypaton ad hypaten meson primi ac grauissimi tetrachordi, in qua indubitanter prima chorda hypate hypaton à parhypatch hypaton distat semitonio minore in diatonico (nam de alijs duobus generibus, tanquam deploratis, nihil hic tractamus) Deinde sequuntur tonus ac tonus, ut clare patet in omnibus libri quarti demonstrationibus apud eundem Boëthium. Hęc ratio etiam Franchino fuit homini docto, & qui recte hæc in ita iccit. Eadem Berno in sua Isagoge oppido diligenter tractauit. Nec ab hoc scopo quisquam nos dimouebit. Et ipse Boëthius hic aderit nobis omnihus de musica uoluminibus, quare specierum in consonantijs ordo, si quindecim chordarum in immutabili systemate consideremus seriem, nullus melior, nec aptior instituetur, atq; ille est, quem nos superiore libro ex Franchino docuimus. Quod si hoc euicimus, ut planè puto, altera de Modorum exordijs dubitatio facilius dissoluetur. Nec enim dubium est, si Modos musicos secundum quindecim chordarum seriem ordinauerimus, quin hic ordo fuerit secundum Modorum naturam (quæ in semitoniorum positu maxime consistit) quem huius libri capite secundo, etiam typo ostendimus. At si, ut Citharæ neruis aptantur, posuerimus, alius ordo esse poterit. Nam Boëthij constitutio lib. 4. cap. 14. si codex non errat quod tamen Franchinus nō dubitauit dicere, ultimo suorum operū uolumine. cap. 11. alium habet ordinē. à proslambanomenē enim in Mesen, Hypodorium quidem ponit, ab hypate hypaton ad paramesen, Hypophrygium, tono distantis, quod & nos fecimus. At à parhypate hypaton ad triten diezeugmenō, Hypolydium, eodē tono, quē nos semitonio

H 2 duntaxat

in mi Phrygium & Hypophrygium, ut numerus duodecim Modorum, aut XIII, si Hypermixolydium non excludemus, expleatur. Hec ad Porphyriorem. Tertius Lucianus est, qui in Harmonide quatuor Modorum nomina memorat, ac cuiusque Harmoniae proprietatem (Namita Modos nominat, conformiter cum Platone) explicat his uerbis. καὶ ἐκαστος ἁρμονίας διαφυλάττει τὸ ἴδιον, τὸ φρυγίαν, τὸ ἐνθεον, τὴν λυδλίαν, τὸ βακχικόν, τὸ δωρίον, τὸ σεμνόν, τὴν ἰωνικὴν καὶ γλαφυρόν. Hec D. Erasmus Rot. praeceptor noster docet, ut omnia, ita uertit. Vniuscuiusque harmonie seruare proprietatem. Phrygie impetum, Lydiae furorem, Doricae seueritatem, Ionicae iucunditatem. Porphyrio treis nominauit, Lucianus quatuor. Sed non uidetur hoc egisse Lucianus ut omnibus nominaret Modos, uerum praecipuos dumtaxat. Ionicum autem quod ille ex Lydio primus emergit, mutato diezeugmenon tetrachordo in synemmenon, principibus adiecit. Sic & Apuleius Floridorum libro 1. quinque numerat. Aeolio adiecto, Iulius Pollux lib. 4. λακρικόν adiecit & alibi σιωπῆν λυδίσιν, ut Platon. 3. de re pub. ubi & μεσολυδίσιν. Verum de his in Lydio latius differemus. Apulei uerba sic habent. Tibicen quidam fuit Antigenidas omnis notulae melleus modulator, & idem omnimodis peritus modifier, seu tu uelles Aeolion simplex, seu lastium uarium, seu Lydium querulum, seu phrygium religiosum, seu Doriū bellicosum. Apuleius simplices, quod ad appellationem attinet, nominat, uidelicet à Gentibus nomina habentes. Et lastium uocat quem Lucianus Ionicum, quod nomen in uulgaris Apulei codicibus corrupte, ut paulo post ostendemus, Asiū legitur. Hec & similia apud authores passim reperiuntur, quae nullo negotio ad hunc modum dissolui poterunt ab mediocri etiam ingenij Lectore.

De Modorum inuicem commutatione, Caput XI.

Communtatur item Modi alteri in alteros sed haud equali felicitate. In alteris enim fit mutatio saepe uix sentiente aure etiam arguta, imò saepe cum magna audientium gratia, quod peruulgatum hodie esse ex Lydio in Ionicum non semel iam testati sumus. Norunt hoc qui instrumentis ludunt, & qui Poetarum carmina propterea cantare sciunt ad musicam rationem. Nepe qui laudem hoc modo, si commode faciunt, saepe numero merent. Maxime si Ionicum in Doriū commutent: In alteris autem dura fit commutatio, & uix unquam absque graui auriū offensione, ut ex Dorio in Phrygium. Ideoque qui in templis hodie organa pulsant, quies in id difficultatis incidunt, cogentibus ad hoc Ecclesiae cantibus, nisi exercitati ac propti sint, sepe se deridendos auditoribus eruditis propinquant. Inde adagiū natum puto, A Dorio ad Phrygium de naturali in minus naturale, aut de bene composito, ad absurdum aut de placido ad in-

ad insuauum. Denique de eo, quod uulgo aiunt, quod non manet in proposito, et ex eodem labit in diuersum. Haud clare me est, quod nostra aetate de hoc Adagio scriptis prodiderint multi eximij uiri, inter quos duo tamē maxime mihi colendi, nūquam absque honoris praefatione nominant, Franchinus & D. Eras. Roter. alter musicus, alter uocalis mihi doctor, quibus tantum me debere fateor, quum qui maxime Franchinum sanē nūquam uidi. Quamquam ante annos duos et 20, cum Mediolani essem, ille quoque tunc adfuisse diciē, sed nōdum hoc agebam, posterioribus autem annis (ut ingenue quod uerum est, fatear) eius uiri scripta multum profuere mihi, atque adeo ansam dedere, ut Boethianam Musicam legere, relegere, ac deuorare etiam uoluerim, quae longo tempore à nemine attingebatur, imò à nemine intelligi credebatur. Cum Erasmo uero familiariter multis uixi annis, nō in hisdem quod adhibus, sed ita prope, ut alter alteri in negotio literario quotidiana consuetudine, in laboribus quos simul immesos pro communi studio forū utilitate tolerauimus adesset quoties libuisset. Itaque licuit inter nos admonere, dubitare, corrigere. Ego, ut Iunior, concedere illius aetati. Ille, ut senior, tolerabat mores meos, nōnunquam castigabat, assiduus erat adhortator studiorum meorum. Denique effecit, ut auderem aliquando & ipse in publicum prodire, & scriptis, quae sentire, prodere. Quae cum ille tot annis (Nā opinor nō minus xx, fuisse) scripsit, uoluisset à me antea uideri. Et hercules, si praerogationibus rerum mearum perpetuo adesse potuisssem, nō defuisssem uiro, plerisque tamē opibus adfui. Nō agere ferebat, ut nunc morosuli quidam faciunt, reprehendi, si quis hoc commode faciebat, imò admoneri maxime petebat, & agebat subinde gratias, denique nōnunquam admonente muneribus donabat. Tanta in illo uiro erat modestia. Itaque in eius scriptis reprehendere quaedam dum uiueret, maxime illo uolente, nō sumus ueriti. Quod in Franchino quoque utinam licuisset, ostendissem certe illi nō pauca, quae ad publicum disciplinarum usum multis profuissent. Haec eò redunt, ut nemo mihi succedere iure uel queat, uel debeat, si post illorum fata nunc audeam quaedam reprehendere, quae uiuentibus illis cum gratia etiam facturus eram. Prior itaque Franchinus in postremo illo opere (quod sero in manus nostras uenisse priore libro conuesti sumus) de Harmonia musicorum instrumentorum lib. 4. ca. 2. ubi de proprietatibus quatuor Modorum, ac de praestantia Dorij differit, facta huius Adagij mentione, haec adponit uerba: Cum autem (inquit) ex constantissimis & seueris actibus ad ea quae late atque iucunde dicenda aut optanda essent, sese conuerterent, ueluti puerbij loco à Dorio dicebant in Phrygium. Hec ille. Quibus uerbis innuit letis ac iucundis rebus conuenire Phrygium, cum tamen statim eodem in lib. ca. 5. dicat Phrygium Modum ad bellum excitandum esse aptum, ideoque igneo colore pingi, & Anapesto declarari. Atque nemo nō idē de Dorio affirmat, quod propter hac rationem nō eruius huius adagij sensum. Ego. n. Phrygium potius tristibus, ac diuinis conuenire puto, ut Threnis, ut fletibus, ut sepulchris. Quamquam quod Modus est, quod non ad diuersa applicari potest modo sit ingenium ad eam rem felix, quale aut Iodoci Pratensis, aut Petri à Platea, aut similium.

Id circo omnia, quæ per totū illū quartū librū, præter Boethiana, adfert de modismusicis, pfecto Modorū uerā naturā neutiq̃ nobis aperiant. Neq̃ ille ultra septem recte nouit, quod cum ex eo opere, tū ex actiua ipsius Musica planē apparet. Et quæ ex uarijs authoribus cū latinis tū Græcis collegit, negocium nihil adiuuant, ut priore quoq̃ libro attestati sumus. D. Eras- mus autē in Adagiorū illo præstātissimo opere nihil plus affert ad uerum sensum huius Adagij. Tribus annis, aut circiter ante eius mortē admoni- tus fuit à me. Nam totum illud opus sæpe eo poscente relegeram, & sicubi aut librarij culpa, quæ sanē non minima, quid corruptū erat, aut etiā ipsius incuria neglectum, ut nō illibenter sua agnoscebat errata, continuo notabam. Locus erat Apuleij, de quo præcedente capite, ubi ille Asiū pro- lastium legerat, eum locum ante postremam editionem, me præsentē ad- monente, emendauit. Emendaturus & alia, si morte præuentus nō fuisset. Nam cum de ipso hoc adagio, longe aliam ex me audiret rationem, atq̃ ip- se adferre potuit, rogat ut scriptis id explicē latius ac diffusius, ita enim fore, ut Lector fructum haberet, ego gratiam. Enim uero, quod ibi non admo- dum ualebam, grauatiū me hoc facturum ostēdi, paratus tamen erā hoc in Modorum cantibus cōmonstrare palām, quod ego primū hac in repu- to, & à paucis id fieri posse. At ille nō destitit, donec peruicerit. Itaq̃ scripsi tūc ea, quæ hic statim subiiciam. Verum cum ultimam editionem iam mo- riturus adornaret, operi nō adfui, ē Friburgo enim qd ad caput Herciniae syluē est, ubi tū habitabā, Basileam ierat (distant ea loca unius diei itinere.) Ideoq̃ & charta tunc periit, & locus ille, cū alia tā multa illi curanda essent, neglectus est. Quapropter nūc hoc ope, ubi talia ex pfecto doceo, id uerone- tiq̃ mihi negligendum existimaui. Est igit̃ sensus huius adagij à Dorio ad Phrygiū, ut diximus quoties à pposito aliquo in lōge diuersum labimur. Huius rei apud Musicos cū recentiores tū ueteres nullā, quod equidē scia, reperiā causam, quā cātus naturam ac auriū iudiciū. Ideoq̃ rē altius repe- re placet, breuius quidē uerbis & in diatonico, quod nunc in usu est. No- tum autē est ex superioribus, totū inter Modos discrimen esse ex uariatione diapēte ac diatessarō in diapason, qua omnes, cōstant Modi. Hanc autē ua- riationē esse ex uario semitoniorū loco, quæ totū uersant negotiū. Notum hoc quoq̃ est Lydiū Hypolydiūq̃ Modos cōmunē habere diapēte, tertiā uidelicet speciē, Phrygiū Hypophrygiūq̃ secundā, quarū utraq̃ tritonū cōplectitur, durū interuallū, & à diatonico nō nihil abhorrēs. Vnde factū est, ut Lydiū ac Hypolydiū asperitatē in diapente nostra ætas, ppe aboleue- rit, ac unius semitonij immutatione eos ex diezeugmenō tetrachordo in Synēmenō deiecerit, effeceritq̃ Ionicū Hypoionicūq̃ qui molliorē habēt incessum, nēpe diapente naēti absq̃ tritono, quartā uidelicet speciē. Porro Dorius Hypodoriusq̃, primā habent diapētes speciē, quæ itē nullū habet tritonum,

tritonū. Ideoq̃ si rursus Ionicum Hypoionicūq̃ in Dorium Hypodori- um uemutabis, uariatur diapēte sed absq̃ tritono, quare aures nō offendū- tur, imō gratiā senties ex uariatione Modi. Et est sanē audius ex omnibus sensibus maxime morosus, qui nisi uariatione iucunda mulceat, illico tæ- diū cōcipit. At si rursus ex dorio aut Hypodorio in phrygiū Hypophry- giū uē cōcedere uelis, iā incidēs in Modos, quorū diapēte tritonū habet, asperā, ut diximus, intercapedinē, ita ut alia uelut natura cātus nasci uideā- tur. Quapropter auditus rei nouitate cōmotus sentit alterationē incōmo- dam ac uelut stupefcit. Hæc ita habere re ipsa inueniet qui Modis assuefa- ctas habet aures. In Guidonis autē scala Lydius inter F, & f, Hypolydius inter C, ac c, cōstituti habēt mi, in b clauī, qd si in fa cōmutabit, efficit con- tinuo Ionicū ac Hypoionicū molliores Modos, & qbus aures libētiū ac- quiescūt. Veteres sanē ecclesiastici Lydio ac Hypolydio delectati sunt pro- pter diapēte seueritatē, præsertim in Gradualibus quæ uocāt. Itē in passiōe Dominica, quæ sacra illa hebdomada canit. Vbi Euangelista, ut grauis hi- storice eā habet diapēte, narrationi aptā. At nostra ætas pleraq̃ mutat te- mere, aut uiciat uerius, dum quarit mollia potius quā grauitatē obseruare curet. Mutatis igit̃ his Modis, ut ex fa fa, diapēte fiat sol ut, aures suauiorē naēti sonum, nō offendunt. Nec rursus si ex sol ut diapente paulatim, p- cedendo labaris in la re, ac in Dorium uenias, si cōmodē hoc seceris & suo lo- co. At rursus si ex re la, quæ Dorij est diapēte, in mi mi, quæ Phrygiū est, de- flectere uoles, uix effugies tedium quoddam auriū, aut stuporē quendam animi ammirātis, cur in diuersum abeat. Sed satis nunc Philosophatū. A Dorio ad phrygiū, et cōmodē, & absq̃ aurium offensione trāsire feliciter ausus est Iodocus à Prato super psalmum de profundis, quod exemplum unā cum iudicio nostro prodemus. lib. 3. cap. 24.

Cur septenarius numerus apud autores tā frequēs in rebus musicis, Cap. XII.

Est autē & hoc cōsyderatione non indignū. Quid sibi uelit septenari- us ille numcrus toties authoribus nominatus, & tam uarie item, cū rerum musicarum incidit mentio, quemadmodum apud Homerū secundo (qui est ad Mercurium) hymno.

Ἐπὶ δὲ τῇ συμφωνίᾳ διαπύσαντος τοῦ χοροῦ. Et apud Virgilium in Alexi.

Est mihi disparibus septem compacta cicutis Fistula. Et Aeneidos 6.

Obloquar numeris sepiē discrimina uocū. Et Horatius lib. 3. Car. ode. 11

Tuq̃ testudo resonare septem. Callida neruis.

Macrobius lib. 1. Saturnaliū scribit Apollinis lyrā septem fuisse chordarū

per quas tot cœlestium sphaerarum motus præstet intelligere. Sphaerarum pro

per Planetarum accipi uult opinor, sed ea ratio frigida est. Nam si Poeta octo prodidissent neruos, hic tam subtilis speculator continuo subiunxisset, per eos totidem Sphaerarum motus intelligi, quippe quae apud omnes sint octo. Rursus si nouē commemorassent, octo haud dubie motus quod esse dixisset, atque adeo totidē ex illis sonos: Non uero autem intelligi oportere, conflata ex his octo Phthōgis symphoniam, atque ob hoc dictā Calliopen, ut de musis Plato in re publica philosophatur, non temere omnium doctorum iudicio. Eadem est Ciceronis de Sōnio Scipio. tractatio, de qua paulo post. Diodorus autem Mercurium ait lyre rectorē fuisse, atque cā tribus instituisse chordis, instar triū anni temporū, Treis itē uoces descriptas, graue ab hyeme, acutā ab aestate, a Vere mediā, in magna Autūni iniuria, quae hic indignissime fructibus onustus exulat. Orpheum autem quatuor chordis lyra instituisse tradunt uel ad eadē anni tempora, ut iniuria affectus Autūnus, post liminio rediret, uel ad quatuor elementa, ut alij scripsere. Haec ad huius difficultatis nodum explicandum a commemoratoribus adducta, tantum ad rem faciunt, atque enarrare, quam quisque chordā in Cithara addiderit, donec ad 15. deuentum sit chordā. Lectoris. n. mēs omnibus his lectis & intellectis non minus dubia heret. Effugia haec sunt nostrae ignorantiae, quae nimium fecunda est, quāties extricare se nequit. Atque hoc explicandum erat, quā ob causam toties apud auctores septē chordarū sit mentio, tum quod per has intelligi oporteat. Hic leuiter transiliunt omnes, tanquam re bene nota, & septē Planetarū Sphaeras adducunt quasi hoc nemo sciat. Ego igitur uno uerbo dicā quae sentio, per septē siue chordas, siue neruos, siue cicutas, siue uocū discriminari intelligi ab authoribus septē illas Diapason species, de quibus tam multa haecenus diximus, quae non minus in trichordo Mercurij, tetrachordo Orpheij, ac reliquis deinceps chordarū instrumentis habent, quam in Cithara 24. chordarū. Per hos omnis catus regitur, per has incedit, intra has concluditur, quae admodum per pedes carmina. Haec diatopon non explēt, sed tono deficiunt. Ideo quod a Ptolemaeo octaua species adiecta est, sed quae eadē sit cum prima, ut late haec cap. 2. huius libri ostēdimus. Neque enim ullus est catus, uel Citharg, uel alij instrumenti habilis, qui non in aliquā septē diapason specierum cadat. Quod si forte hoc alicui nimis argutum uisum fuerit, meminerit obsecro, quod haec nostra aetas rudis sit ac *deuotus* propterea, ut inter ceteros doctos, etiam qui mathematica proficiunt, non uicissim quisque haec perspecta habeat, quicquid huius disciplinae medicā manū adhibere uelit, imo uerius qui possit, Rursus cogitet quā praeceptorū cum Romanorū, tum Graecorū aetas docta ac omnibus instructa disciplinis. Ut certe dubitari non possit, cum Horatius carmina ad lyram cecinerit, & Modorum toties mentionē faciat, quin eos optime nouerit, neque gociū certe non admodum difficile si a tencris ea in re docti magistri nobis contigerint, ut in alijs disciplinis, non tam ad hominum uitā utilibus atque ipsa musica est se ab omnibus praecipis uno ore prohibet. Sed nunc quod clarum est, ad alia pereremus.

De sono

De sono in caelo duae opiniones, atque inibi Ciceronis Plinijque

loci excusati, Cap. XIII.

Qui in caelo sonum esse putarunt, ad primam diapason speciem, quae Hypodori est, cum distinxisse uidentur, ut patet apud Boetium, lib. 1. cap. 27. Ceterum quod ipse ibidem Solem Mesen facit, ad praescriptorum retulit opinionem, quae nobiscum non pugnat. Interualla enim eadem sunt in diatonico a nete Synemmenon ad lichanon hypaton, in qua dispositione Sol erit Mese, quae a Mese est ad proflambanomenien, ut nos disponemus, atque adeo etiam eadem diapason species, quae ex primis diatessaron atque diapente speciebus conflatur. Atqui in sonorum constitutione quod ad grauitatem & acutiem pertinet, in diuersum auctores abierunt, quemadmodum priore quoque libro obiter tractauimus. Quidam enim in superioribus corporibus acutiores dederunt sonos, inferioribus grauiores, quod ea quae uelocius mouentur, ut sunt superiora, etiam acutius sonare uideantur, in qua opinione uidetur fuisse Cicero in lib. de re publica. 6. Alij contra acutiores inferioribus corporibus ascribere sonos, superioribus grauiores siue maiores, quod corpora maiora, maiorem etiam edant sonum, minora minorem, quae opinio mihi multo probabilior uidetur. Si quidem ita in caelo, ut in hoc sensibili mundo habent corpora. Sed huius rei typum subijcere placuit, qui utrorumque opinionem Lectori sub oculos ponet. Habebunt enim in altera parte maiora corpora coelestia breuiiores chordas, minora longiores. In altera autem maiora corpora longiores, minora breuiiores.

Res non admodum difficilis si recte tradatur.

M. Tullij

